

☐	Kandidaatintutkielma
☒	Pro gradu -tutkielma
☐	Lisensiaatintutkielma
☐	Väitöskirja

Oppiaine	Laskentatoimi ja rahoitus	Päivämäärä	6.11.2020
Tekijä	Heidi Kuhmonen	Matrikkelinumero	
		Sivumäärä	75
Otsikko	Tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavat tekijät pienissä yhtiöissä		
Ohjaaja(t)	KTT Antti Fredriksson		

Tiivistelmä

Suomen tilintarkastusvelvollisuuden rajat ovat Euroopan matalimpien joukossa. Rajojen muuttamisesta käydään ajoittain keskustelua, sillä pienten yhtiöiden tilintarkastuksen tarpeellisuudesta on paljon eriäviä mielipiteitä. Pienet yhtiöt eroavat monilta ominaisuuksiltaan suurista yhtiöistä, jolloin niiden tilintarkastuskin on hyvin erilaista.

Tämän tutkielman tavoitteena on tutkia pienten yhtiöiden tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavia tekijöitä sekä analysoida kuinka paljon eri tekijöillä voidaan selittää tilintarkastuspalkkiota.

Tutkielma toteutettiin kvantitatiivisena tutkimuksena ja tutkimusmenetelmänä käytettiin regressioanalyysiä. Aineisto kerättiin yhdestä Suomessa toimivasta tilintarkastusyhteisöstä ja aineiston luvut ovat vuonna 2018 päättyneiden tilikausien tilinpäätöksistä. Pieniyhtiön määrittelyä tutkielmassa käytetään kirjanpitolain mukaisia mikro- ja pieniyhtiöitä. Aiempien tutkimusten sekä pieniyhtiöiden ominaispiirteiden pohjalta selittäviksi muuttujiksi valittiin kohdeyhtiön koko, tilintarkastusriski, osakkeenomistajien lukumäärä, negatiivinen oma pääoma, tilintarkastajan sukupuoli, tilintarkastajan ikä, tilitoimiston käyttö, kirjanpitäjän kokemus, tilikauden päättymispäivä sekä tilintarkastusyhteisön vaihtuminen.

Tutkielmassa havaittiin tarkastettavan yhtiön koon, riskisyyden sekä osakkeenomistajien lukumäärän vaikuttavan tilastollisesti merkitsevästi tilintarkastuspalkkioihin. Tarkastettavan yhtiön koko, jota mitattiin taseen loppusummalla, vaikutti positiivisesti tilintarkastuspalkkioihin. Samoin myös kohdeyhtiön riskisyys mitattuna vaihto-omaisuuden ja myyntisaamisten osuudella taseen loppusummasta vaikutti positiivisesti palkkioon. Kolmas havaittu tilastollisesti merkitsevä selittäjä oli osakkeenomistajien lukumäärä, jonka vaikutus tilintarkastuspalkkioon oli myös positiivinen.

Kohdeyhtiön koko sekä tilintarkastusriski palkkioiden selittävinä tekijöinä ovat linjassa aikaisempien tutkimusten kanssa. Osakkeenomistajien lukumäärä valittiin tutkimukseen selittäväksi tekijäksi, koska pienissä yhtiöissä on usein vain muutama osakkeenomistaja. Osakkeenomistajien lukumäärän positiivinen vaikutus tilintarkastuspalkkioihin selittyy todennäköisesti hallinnon tarkastamiseen kuluvalle ajalle sekä sillä, että tilintarkastajan rooli muuttuu enemmän agenttiteorian mukaiseksi valvojaksi.

Avainsanat	Tilintarkastus, pienyhtiö, tilintarkastuspalkkiot
------------	---

**TURUN
YLIOPISTO**
Kauppakorkeakoulu

TILINTARKASTUSPALKKIOIHIN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT PIENISSÄ YHTIÖISSÄ

Laskentatoimen ja rahoituksen
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Heidi Kuhmonen

Ohjaaja:
KTT Antti Fredriksson

6.11.2020
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turun OriginalityCheck -järjestelmällä.

Sisällys

1	JOHDANTO	6
1.1	Johdatus aihepiiriin	6
1.2	Tutkielman tavoitteet ja rajaukset	9
1.2.1	Tutkielman tavoite	9
1.2.2	Pienyhtiön määritelmä	10
1.3	Tutkielman metodologia ja metodi	12
1.4	Tutkielman rakenne	13
2	PIENYHTIÖIDEN TILINTARKASTUS	15
2.1	Tilintarkastusvelvollisuus	15
2.2	Pienyhtiöiden tilintarkastus	17
2.2.1	Pienyhtiöiden tilintarkastusprosessi	17
2.2.2	Pienyhtiöiden tilintarkastuksen ongelmakohtia	18
2.3	Pienyhtiöiden tilintarkastuksen tarpeellisuus	20
2.4	Pienyhtiöiden tilintarkastuksen muutosehdotukset	23
2.4.1	Yleisluonteinen tarkastus, ISRE 2400	23
2.4.2	Työ- ja elinkeinoministeriön ehdotus Suomeen	25
3	AIEMPI TUTKIMUS TILINTARKASTUSPALKKIOISTA	27
3.1	Tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavat tekijät	27
3.1.1	Tarkastettavan yhteisön koko	28
3.1.2	Tarkastettavan yhteisön monimutkaisuus	29
3.1.3	Tarkastettavan yhteisön tilintarkastusriski	29
3.1.4	Osakkeenomistajien lukumäärä	32
3.1.5	Tilintarkastajan ikä	33
3.1.6	Tilintarkastajan sukupuoli	34
3.1.7	Negatiivinen oma pääoma	36
3.1.8	Tilitoimiston käyttö	37
3.1.9	KLT-kirjanpitäjä	40

3.1.10	Tilintarkastajan vaihtuminen	40
3.1.11	Yhtiön tilikauden päättymispäivä	43
3.2	Yhteenveto hypoteeseista	44
4	EMPIIRINEN ANALYYSI	46
4.1	Tutkielmassa käytettävät menetelmät	46
4.1.1	Korrelaatioanalyysi	46
4.1.2	Regressioanalyysi	47
4.2	Tutkielmassa käytettävä aineisto ja testitulokset	48
4.2.1	Aineisto	48
4.2.2	Malli	49
4.2.3	Korrelaatioanalyysin tulokset	54
4.2.4	Regressioanalyysin tulokset	56
4.3	Johtopäätökset tuloksista	60
5	YHTEENVETO	64
	LÄHTEET	67

Taulukot

Taulukko 1	Kirjanpitolain mukaiset kokorajat ja tilintarkastusvelvollisuus (KPL 1997, 1:4; TTL 2015, 2:2).....	12
Taulukko 2	Euroopan tilintarkastusrajojen vertailu (mukaillen Accountancy Europe 2020)	16
Taulukko 3	Tutkimuksessa käytetyt hypoteesit.....	45
Taulukko 4	Aineiston tunnusluvut.....	48
Taulukko 5	Regressiomallissa käytettävien muuttujien selitykset	50
Taulukko 6	Selittävien muuttujien oletettu vaikutus vastemuuttujaan.....	52
Taulukko 7	Pearsonin korrelaatiomatriisi.....	55
Taulukko 8	Regressioanalyysin tulokset	57

Kuvat

Kuva 1	Jäännöstermin normaalijakautuneisuus.....	59
Kuva 2	Homoskedastisuus.....	60

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aihepiiriin

Suomi on yksi pienten yritysten maista. Suomessa toimivista yrityksistä 93 % työllistää alle kymmenen henkilöä (Yrittäjyystilastot 2018). Vaikka pienet yhtiöt muodostavat valtaosan yrityskannasta, lainsäädäntö ja tilintarkastusteoria keskittyvät enemmän suuriin pörssiyrityksiin. Huomattavaa on myös, että lain vaatimukset ovat samat yrityksen koosta riippumatta. Suomessa tilintarkastus suoritetaan tilintarkastuslain (1141/2015) mukaisesti ja tilintarkastuksen sisällöstä on säädetty vain lain kolmannessa luvussa. Tilintarkastuslain 3:3:n mukaan tilintarkastuksessa on noudatettava kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja (engl. *International Standards on Auditing, ISA*), mutta kuitenkin edellä mainitut standardit on laadittu ensisijaisesti suurten ja kansainvälisten yritysten näkökulmasta. Lisäksi kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ei ole hyväksytty EU:ssa sovellettaviksi, jolloin niiden noudattamista arvioidaan osana hyvää tilintarkastustapaa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 158; TEM 23.6.2020, 23–24.)

Riippumatta tarkastettavan yhtiön koosta tilintarkastuksen tavoitteena on antaa tilintarkastuskertomuksessa lausunto, antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikean ja riittävän kuvan yhteisön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (TTL 3:5:1). Siitä, kuinka edellä mainittuun tavoitteeseen päästään erikokoisten yritysten osalta, käydään jatkuvaa keskustelua. Erimielisyyttä on myös siitä, pitääkö tilintarkastuksen vaatimusten olla samat kaikille yhtiöille vai pitäisikö niitä mukauttaa riippuen yhtiön koosta tai mahdollisesta listautumisesta. Näkemykset eroavat myös sen osalta, nähdäänkö tilintarkastus vain pakollisena taakkana vai tuottaako se kustannusta suurempaa hyötyä. (Vanstraelen & Schelleman 2017, 578.)

Keskustelu erikokoisten yritysten tilintarkastuksen samanlaisuudesta jakautuu yleensä kahtia. Toisen ajatustavan mukaan tilintarkastus on samanlaista riippumatta yrityksen ominaisuuksista. Tätä kutsutaan *audit is an audit* -periaatteeksi. Vastakkaisen ajattelutavan mukaan pienten yhtiöiden tilintarkastus eroaa merkittävästi suurten yhtiöiden tilintarkastuksesta niin tarkastuksen tavoitteen kuin tarkastustoimenpiteidenkin osalta. Lisäksi TTL 3:3:ssa mainitaan, että kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja voidaan soveltaa tarkoituksenmukaisessa laajuudessa pienten yritysten tilintarkastukseen, mistä voidaan päätellä, etteivät standardit suoraan täysin istu pienten yhtiöiden tilintarkastukseen. Toisaalta hyvän tilintarkastustavan velvoittavuus ei anna mahdollisuutta jättää ISA-

standardeja huomioimatta pienten yritysten tilintarkastuksessa, vaikka edellä mainittu EU:n sitova päätös soveltamisesta puuttuu. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 161; Torpo 2013, 52.)

EU:n tilinpäätösdirektiivin lähtökohtana on, että pienet yhtiöt tulisi vapauttaa lakisääteisestä tilintarkastusvelvollisuudesta. Direktiivin mukaan pieneksi lasketaan sellainen yhtiö, jolla ylittyy korkeintaan kaksi seuraavista raja-arvoista: 1) taseen loppusumma 4 000 000 euroa, 2) liikevaihto 8 000 000 euroa ja 3) palveluksessa keskimäärin 50 työntekijää. Suomessa tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvo on huomattavasti matalampi: kahdella peräkkäisellä tilikaudella saa ylittyä enintään yksi seuraavista raja-arvoista 1) taseen loppusumma 100 000 euroa, 2) liikevaihto 200 000 euroa ja 3) palveluksessa keskimäärin yli kolme henkilöä. (2013/24/EU; TTL 2015, 2:2.) Suomen raja-arvot ovat siten hyvin matalat verrattuna EU:n tilinpäätösdirektiivin määrittämiin; taseen loppusumman ja liikevaihdon osalta rajat ovat 40-kertaa alhaisemmat. Osassa maissa, esimerkiksi Tanskassa ja Virossa onkin kaksi erilaista rajaa. Toinen on lakisääteisen tilintarkastusvelvollisuuden raja ja toinen raja on kevyemmälle tarkastukselle (engl. *review*). Suomen matala tilintarkastusvelvollisuus selittyy osittain sillä, että yleinen edunvalvonta ja taloushallinnon luotettavuus nojaavat vahvasti tilintarkastukseen, toisin kuin monissa muissa maissa. Esimerkiksi Saksassa monet yritykset hyödyntävät veroneuvojien palveluita, mikä on luvanvaraista ja valvottua toimintaa ja Norjassa puolestaan kirjanpitoyhteisönä toimiminen on luvanvaraista. Suomessa taas ainoastaan tilintarkastajana toimiminen on luvanvaraista ja valvottua toimintaa. Lisäksi aikaisemmin mainittu pienten yhtiöiden merkittävä osuus koko Suomen yhtiökannasta on yksi rajojen alhaisuutta selittävä tekijä. (TEM 23.6.2020, 19, 23.)

Kiristynyt lainsäädäntö ja tilintarkastuksen vaatimustason nousu on lisännyt tilintarkastusalan kilpailua, jolloin tilintarkastajaa vaihdetaan useammin hinnan perusteella. Lisäksi pienyhtiöiden tilintarkastuksen sisällön oikeustila on herättänyt keskustelua pienten kirjanpitovelvollisten tilintarkastuksen muutostarpeista. Pienet yhtiöt eivät ole valmiita maksamaan korkeita tilintarkastuspalkkioita, mikä luo tilintarkastajille paineita suorittaa tilintarkastus mahdollisimman kustannustehokkaasti. Lisäksi tilintarkastusvelvollisuuden rajan nostamista on pidetty yhtenä keskeisenä keinona suomalaisten yritysten kilpailukykyyn parantamisessa. Tilintarkastusvelvollisuuden rajan nostaminen keventäisi yritysten hallinnollista taakkaa, koska tilintarkastuksesta tulisi vapaaehtoista yhä useammalle yhtiöille. Toisaalta taas tilintarkastaja kertoo tarkastuksen kohteelle havaitsemansa olennaiset virheet ja puutteet ja raportoi niistä tilintarkastuskertomuksessa, mikäli niitä ei korjata.

(Horsmanheimo & Steiner 2008, 205, 424, 529; Horsmanheimo & Steiner 2017, 577; TEM 23.6.2020, 24-25.)

Aikaisemmat tutkimukset tilintarkastuspalkkioista ovat pohjautuneet Simunicin (1980) luomaan malliin, jossa tilintarkastuspalkkioon vaikuttaa tarkastustyön yksikköhinta, vaadittava työn määrä sekä asiakaskohtainen liiketoimintariski. Aiemmat tutkimukset ovat lisäksi keskittyneet pääosin tutkimaan suurten pörssiyhtiöiden tilintarkastuspalkkioita (ks. esim. Taylor & Simon 1999; Hay ym. 2006; Vieru & Schadewitz 2010), joten pienten yhtiöiden tilintarkastuspalkkioista ja niihin vaikuttavista tekijöistä on suhteellisen vähän tutkimusta. Pienet yksityiset yhtiöt eroavat ominaisuuksiltaan kuitenkin melko paljon suurista pörssiyhtiöistä, jolloin niiden tilintarkastuspalkkioidenkin muodostumisperiaate voi olla erilainen. Lisäksi pienten yhtiöiden tilintarkastuksen tavoite on myöskin eri: pörssiyhtiöissä tilintarkastajan tehtävänä on valvoa yhtiön johdon ja osakkeenomistajien välistä agenttisuhdetta. Pienissä yhtiöissä puolestaan yhtiön omistaja ja johtaja saattavat olla sama ihminen, jolloin mitään agenttisuhdetta ei muodostu. Toisaalta taas pienissä yhtiöissä laskentatoimen osaaminen on yleensä heikompaa kuin pörssiyhtiöissä, jolloin kirjanpidossa saattaa olla enemmän puutteita. Lisäksi pienissä yhtiöissä tilintarkastajan neuvontarooli korostuu. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 424; Niemi ym. 2012, 172.) Toisaalta tästä herää myös kysymys, ketä varten esimerkiksi mikroyritysten tilinpäätös laaditaan ja tuleeko sen oikeellisuudesta saada tilintarkastajan tuottama kohtalainen varmuus?

Edellä mainittujen seikkojen pohjalta on syytä miettiä, kuinka tarkoituksenmukaista tilintarkastus on pienille yhtiöille. Tätä varten työ- ja elinkeinoministeriö perusti työryhmän pohtimaan pienille yhtiöille vaihtoehtoista tilinpäätöksen varmentamista, jota kutsutaan yleisluonteiseksi tai kevyemmäksi tarkastukseksi. Työ- ja elinkeinoministeriön tavoitteena on mahdollistaa pienille yhtiöille tarkoituksenmukainen lakisääteinen varmenusmuoto ja tehdä lainsäädännöstä joustavampaa. Lisäksi hankkeen tavoitteena olisi olla edullisempi yhtiöille. TEM:n teettämän yrityskyselyn mukaan 51 % vastaajista oli kiinnostunut kevyemmästä tarkastuksesta juuri alhaisemman hinnan takia ja 55 % vähäisemmän vaivan takia. (TEM 23.6.2020, 26, 33.)

1.2 Tutkielman tavoitteet ja rajaukset

1.2.1 Tutkielman tavoite

Tämän tutkielman tavoitteena on analysoida pienten yritysten tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavia tekijöitä sekä tutkia kuinka paljon eri tekijöillä voidaan selittää tilintarkastuspalkkioita. Pienet yhtiöt eroavat monilta ominaisuuksiltaan suuremmista yrityksistä, joten niiden tilintarkastuskin on hyvin erilaista. Pienten yhtiöiden tilintarkastuksen tavoite on myös eri verrattuna suuriin yhtiöihin. Tämän takia tutkielmassa tarkastellaan myös pienyhtiöiden tunnusomaisia ominaisuuksia sekä tilintarkastuksen erityispiirteitä, jotta mahdollisia palkkioihin vaikuttavia tekijöitä pystytään analysoimaan. Tutkielmassa selvitetään myös pienyhtiöiden tilintarkastuksen tilaa Suomessa sekä pohditaan mahdollisia tilintarkastusvelvollisuuden muutoksia.

Tutkielma pyrkii lisäämään tietoa pienyhtiöiden tilintarkastuksesta sekä palkkioihin vaikuttavista tekijöistä, sillä aikaisemmat tilintarkastuspalkkioita käsittelevät tutkimukset pohjautuvat paljolti pörssiyritysten palkkioihin. Kuitenkin kansainvälisestikin suurin osa yhtiöistä on yksityisiä. Tutkimustiedon vähyys listaamattomista yhtiöistä, niiden merkitys taloudelle sekä pienten yhtiöiden todennäköiset erot verrattuna listattuihin yhtiöihin tarjoavat mielenkiintoisen tutkimusmahdollisuuden. (Hope & Langli 2010, 574–575.) Tutkielmassa on lisäksi käytössä uniikki data, jonka avulla mahdollisia palkkioita selittäviä tekijöitä pystytään tutkimaan monipuolisesti.

Suurten yhtiöiden tilintarkastuksesta on paljon aikaisempaa tutkimusta (ks. esim. Taylor & Simon 1999; Hay ym. 2006; Vieru & Schadewitz 2010), sillä niiden tulee julkaista tilintarkastajalle maksetut palkkiot, mutta pienten yhtiöiden tutkiminen on jäänyt vähäisemmäksi. Tämä on yllättävää, sillä pienet yhtiöt tuottavat merkittävän osan varallisuudesta, työpaikoista sekä uusista innovaatioista. Toisaalta taas harvat maat keräävät tällaista yksityiskohtaista tietoa hyvin pienistä yrityksistä. (Ojala ym. 2016, 267; Vanstraelen & Schelleman, 2017.)

Tutkielman tavoitteesta voidaan muodostaa yksi tutkimuskysymys:

1. *Mitkä tekijät vaikuttavat pienten yhtiöiden lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettuihin palkkioihin?*

Tarkastelun kohteeksi on valittu kirjanpitolain mukaiset mikro- ja pienyhtiöt. Lisäksi tutkimus rajataan koskemaan vain yksityisiä osakeyhtiöitä. Yksityiset osakeyhtiöt

valittiin tarkastelun kohteeksi niiden runsaan lukumäärän vuoksi, niitä oli 1.7.2020 kaupparekisterissä 261 527 kappaletta (PRH 1.7.2020). Tutkimuksen aineistosta on rajattu konsernit pois. Tutkimus käsittelee vain lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettuja palkkioita eli muut palvelut on jätetty tarkastelun ulkopuolelle.

Tarkasteluun on valittu tekijöitä, joiden on aikaisemmissa tutkimuksissa havaittu olevan yhteydessä tilintarkastuspalkkioihin. (ks. esim. Simunic 1980; Hay ym. 2006) sekä tekijöitä, jotka ovat tyypillisiä juuri pienille yhtiöille. Useissa tilintarkastuspalkkioita käsittelevissä tutkimuksissa merkittävänä palkkioita selittävänä tekijänä on havaittu olevan kohdeyhtiön koko (Hay ym. 2006). Monet aikaisemmat tutkimukset ovat pohjautuneet suurten yritysten tilintarkastuspalkkioihin, joten vastaavanlaista yhteyttä ei välttämättä ole pienten yhtiöiden ja tilintarkastuspalkkioiden välillä (Bell ym. 1994). Tästä huolimatta koko valittiin yhdeksi tutkittavaksi tekijäksi johtuen pieniyhtiöiden tilintarkastuspalkkioiden tutkimusten vähydestä. Muiksi tekijöiksi valittiin tilintarkastusriski, osakkeenomistajien lukumäärä, negatiivinen oma pääoma, tilintarkastajan sukupuoli, tilitoimiston käyttö, tilintarkastajan vaihtuminen, tilintarkastajan ikä, kirjanpitäjän kokemus sekä tarkastettavan yhtiön tilikauden päättymispäivä. Monissa aikaisemmissa tutkimuksissa yhtenä muuttujana on ollut kohdeyhtiön monimutkaisuus, mutta se jätettiin tutkimuksesta pois, sillä tarkastelu rajataan koskemaan mikro- ja pieniyhtiöitä ja pienet yhtiöt eivät ole lähtökohtaisesti kovin monimutkaisia. Lisäksi tutkimus käsittelee vain yhden tilintarkastusyhteisön palkkioita, joten eri tilintarkastustoimiston vaikutuksia palkkioihin ei tutkita.

1.2.2 Pieniyhtiön määritelmä

Tutkimus rajataan käsittelemään vain kirjanpitolain mukaisia mikro- ja pieniyhtiöitä. Pienille yhtiöille ei ole yhtä vakiintunutta määritelmää alan kirjallisuudessa. Pääasiassa yhtiön suuruuden määrittämiseen voidaan käyttää kahta tapaa: yrityksen kokoa ja yrityksen toiminnan laadullisia tunnuspiirteitä. Tilintarkastuslaki, kirjanpitolaki ja EU:n tilinpäätösdirektiivi (2013/34/EU) käyttävät yrityksen kokorajoja määriteltäessä taseen loppusummaa, liikevaihtoa ja työntekijöiden lukumäärä, jotka ovat usein käytettyjä määritelmiä. (Chung & Narasimhan 2001, 120; Satopää 2019, 17.)

Yhtiön kokoluokan jaottelu pelkkien kvantitatiivisten lukuarvojen avulla on usein liian rajoittunutta. Yhtiön kokoa määrittäessä tulisi myös ottaa huomioon muita laadullisia tekijöitä sekä omistuksen ja johdon rakennetta. Omistuksen ja johdon rakenne on pitkällä aikavälillä pysyvämpi määritelmä kuin taloudelliset luvut eikä se ole niin herkkä

taloudelliselle painelle sekä muille ulkoisille tekijöille. (Tabone & Baldacchino 2003, 388.) Pienten yhtiöiden laadullisina tunnuspiirteinä alan kirjallisuudessa on käytetty lisäksi organisaatorakennetta sekä vaikutusvaltaa omalla toimialalla (Osteroung & Newman 1993, 226). KHT-yhdistyksen (2012, 169) mukaan pienen yhteisön tyypillisiä laadullisia ominaisuuksia ovat omistuksen ja johdon keskittyminen vähälle määrälle henkilöitä. Lisäksi muita tunnusomaisia piirteitä ovat selkeät liiketapahtumat, selkeä kirjanpito, harvoja liiketoiminta-alueita, vähän sisäisiä kontroleja, harvoja johdon tasoja sekä henkilöstön vähäinen määrä.

Riistamaa (1993, 62–63) käyttää puolestaan termiä pienehkö yhtiö. Hänen pienehkön yhtiön määritelmässään ei käytetä tiettyjä yrityksen kokorajoja, kuten liikevaihtoa tai henkilöstömäärää, vaan yrittäjän henkilökohtaista osallistumista ja valvontaan perustuvien toimintojen organisointia. Hän toteakin tilintarkastajan roolin olevan enemmänkin konsultoiva. Pienehkölle yhtiölle tyypillistä on, että sillä on vain yksi toimipaikka sekä yhtiön toiminnot rajoittuvat vain yhteen toimialaan ja palvelu- tai tuotevalikoima on suppea.

Ison ja pienen yrityksen määritelmän lisäksi on käytössä myös välimuotoja, kuten pien- ja keskisuuriyritys (pk-yritys). Euroopan komission mukaan pk-yritysten määrälliset kokorajat ovat liikevaihdon osalta enintään 50 miljoonaa euroa, taseen loppusumman osalta enintään 43 miljoonaa euroa ja henkilöstömäärän osalta vähemmän kuin 250 työntekijää. Komission määritelmässä korostetaan myös, että yritys voi olla edellä mainittujen määrällisten ominaisuuksien perusteella hyvinkin pieni, mutta se ei välttämättä täytä pk-yrityksen määritelmää, jos sillä on käytettävissä huomattavia lisäresursseja. Tällaisia lisäresursseja ovat esimerkiksi, jos sen omistaa suurempi yritys tai se on kumppanuussuhteessa suuremman yrityksen kanssa. Yrityksen kokoa määrittäessä tulisi aina tehdä tapauskohtaisia analyysejä. (2003/361/EY; Euroopan komissio 2015, 3.)

Tässä tutkielmassa aineistoon otetaan mukaan yhtiöt, jotka ovat korkeintaan kirjanpitolain mukaisen määritelmän pienyhtiöitä (KPL 1997 1:4). Kirjanpitolaissa pienyrityksellä tarkoitetaan kirjanpitovelvollista, jolla kahdella tilikaudella peräkkäin, tilinpäätöspäivänä ylittyy enintään yksi seuraavista kolmesta raja-arvosta:

- 1) taseen loppusumma 6 000 000 euroa
- 2) liikevaihto 12 000 000 euroa
- 3) tilikauden aikana palveluksessa keskimäärin 50 henkilöä

Alla olevaan taulukkoon on havainnollistettu tutkimuksessa käytettyjen kirjanpitolain mukaisten yrityskokorajojen raja-arvot sekä Suomen tilintarkastuslain mukainen tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvo.

Taulukko 1 Kirjanpitolain mukaiset kokorajat ja tilintarkastusvelvollisuus (KPL 1997, 1:4; TTL 2015, 2:2)

	Mikroyritys	Pienyritys	Suuryritys	Tilintarkastusvelvollisuus
Liikevaihto	700 000 €	12 000 000 €	40 000 000 €	200 000 €
Taseen loppusumma	350 000 €	6 000 000 €	20 000 000 €	100 000 €
Henkilöstö keskimäärin	10	50	250	3

1.3 Tutkielman metodologia ja metodi

Tutkimusmetodologialla tarkoitetaan tieteellisen metodin ja konkreettisen tutkimuksen yhdistäjää. Liiketaloustieteessä metodologiat jaetaan neljään ryhmään, joita ovat käsitteanalyttinen-, nomoteettinen-, päätöksentekometodologinen- ja konstrukttiivinen tutkimusote. Kaksi ensimmäistä tutkimusotetta ovat teoreettisia ja kaksi viimeistä nojautuvat empiriaan. (Neilimo & Näsi 1980, 31; Laaksovirta 1985, 38.)

Tutkimuksen tieteenfilosofinen lähtökohta on positivismissa, jota käytetään monesti kvantitatiivisiin tutkimuksiin. Positivismin tyypipiirteitä on aistihavaintoihin ja kokemuksiin perustuminen eli empiriaan tukeutuminen. Positivismi on keskittynyt tosiasioiden tutkimiseen ja siinä on tärkeää faktojen ja arvojen erittely ja erillään pitäminen. Positivismin tiedonmuodostusmenetelmänä käytetään ns. hypoteettis-deduktiivista tutkimusotetta. Tutkimusote on kaksijakoinen, jossa teoriaosuudessa pyritään johtamaan testattavat hypoteesit ja empiirisessä osiossa tutkitaan niiden paikkaansa pitävyys. Positivismissa tyypillistä on, että väittämät ovat selkeästi esitettyjä, analysoituja ja muodostavat keskenään yhtenäisen verkoston. Lisäksi tunnusomaista on, että tutkitaan invariansseja eli säännönmukaisuuksia, lain ja lainominaisuuksien yleistämistä sekä selitetään tosiasioita. Tutkijan asema on neutraali ja ulkoinen tutkimuskohteeseen nähden, jotta hänen objektiivisuutensa säilyy. (Neilimo & Näsi 1980, 16–22.)

Nomoteettisen tutkimusotteen taustalla vallitsee yleensä positivismi. Perinteisen nomoteettisen tutkimuksen tarkoituksena on selittää ilmiöiden lainalaisuuksia sekä niiden syy- ja seuraussuhteita tilastollisten yleistysten kautta, jolloin empiirisellä osuudella on merkittävä rooli. Tyypillistä on, että tutkimuksessa nojaututaan yhteen teoriaan ja vähintään kohtuulliseen määrään tilastollisia havaintoja. Teorian pohjalta asetetaan hypoteesit, joita testataan kerätyn havaintoaineiston avulla tilastollisesti tai estimoidaan riippuvuus-suhteita. (Neilimo & Näsi 1980, 67; Salmi & Järvenpää 2000, 264.)

Nomoteettisesta tutkimuksesta on kaksi versiota, jotka ovat hypoteettis-deduktiivinen ja induktiivinen versio. Tässä tutkielmassa tutkimusotteen pääkäyttötapa on hypoteettis-deduktiivinen. Edellä mainitun tutkimusotteen tutkimus alkaa käsitteellisellä osuudella, jossa määritetään tutkimuksessa käytettävät hypoteesit. Seuraava osuus on empiirinen osuus, jossa kerätään aineisto, ja sitä analysoidaan ensimmäisen osuuden hypoteesien mukaisesti. Viimeinen vaihe on käsitteellis-empiirinen osuus, jossa valitut hypoteesit asetetaan vastakkain empiiristen tulosten kanssa ja tehdään johtopäätökset. (Neilimo & Näsi 1980, 70.)

Tässä tutkielmassa on perusteltua käyttää nomoteettista tutkimusotetta, sillä kerätty aineisto on kohtuullinen, ja sen avulla voidaan testata teorian pohjalta laadittuja hypoteeseja tilastollisesti. Tilintarkastuspalkkioista ja niihin vaikuttavista tekijöistä on paljon aikaisempaa tutkimusta (ks. esim. Simunic 1980; Al-Harshani 2008), joiden teoriasta saadaan johdettua tähän tutkimukseen testattavat hypoteesit.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkimuksen ensimmäisessä teorialuvussa käsitellään tilintarkastusvelvollisuutta Suomessa sekä Euroopassa. Luvussa verrataan Suomen tilintarkastusrajoja Euroopan maiden tilintarkastusrajoihin Accountancy European vuonna 2020 julkaiseman tutkimuksen perusteella. Tilintarkastusrajojen vertailu havainnollistaa niiden suurta vaihtelua Euroopan sisällä. Luvussa 2.2 vertaillaan pien- ja suuryrityksiä ominaisuuksiltaan sekä kuinka niiden tilintarkastusprosessit eroavat. Lisäksi luvussa käydään läpi pienyhtiöiden tilintarkastuksen ongelmakohtia. Lukujen 2.3 ja 2.4 tarkoituksena on käsitellä pienyhtiöiden tilintarkastuksen tarpeellisuutta agenttiteorian kautta sekä tilintarkastusvelvollisuuden muutosehdotuksia havaittujen ongelmakohtien kautta.

Luvussa 2.4 esitetään myös Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisema mietintö kevyemmän tarkastuksen käyttöönotosta. Yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönoton

teorialuvussa asiaa tarkastellaan tarkastuksen vaatiman työn näkökulmasta Työ- ja elinkeinoministeriön mietinnön eriäviä mielipiteitä.

Kolmas luku keskittyy tilintarkastuspalkkioihin sekä niistä tehtyihin aikaisempiin tutkimuksiin. Luvussa käydään läpi tilintarkastuspalkkioiden aikaisempia tutkimuksia ja niiden avulla perustellaan ja määritellään tutkimuksessa käytetyt hypoteesit. Luvun lopussa esitetään yhteenveto tutkimuksessa käytetyistä hypoteeseista.

Teorialukujen jälkeen tulee tutkielman empiirinen osuus. Luvun alussa kuvataan tutkielman käytetty käytetyt menetelmät. Luvussa 4.2 käydään läpi tutkielmassa käytettävä aineisto sekä esitetään aineiston keskeiset tunnusluvut. Luvussa 4.2.2 esitetään tutkielmassa käytettävä regressiomalli sekä käytettävät muuttujat. Luvun lopussa esitellään korrelaatioanalyysin sekä regressioanalyysin tulokset. Luvussa 4.3 tehdään johtopäätökset saaduista tuloksista sekä verrataan niitä aikaisempiin tutkimuksiin. Viimeinen luku käsittelee yhteenvedon, jossa esitetään keskeisimmät tulokset sekä niiden rajoitteet. Yhteenvedossa esitetään myös mahdolliset jatkotutkimusaiheet.

2 PIENYHTIÖIDEN TILINTARKASTUS

2.1 Tilintarkastusvelvollisuus

Tilintarkastusvelvollisuuden lähtökohtana on, että kaikkien kirjanpitolain (KPL 1997 1:1) mukaisten kirjanpitovelvollisten yhteisöjen ja säätiöiden on valittava tilintarkastaja. Kuitenkin kaikista pienimmät yhteisöt ovat vapautettu lakisääteisestä tilintarkastusvelvollisuudesta. Tilintarkastuslain mukaan yhteisössä ja säätiössä on valittava tilintarkastaja ja toimitettava tilintarkastus, jos kahdella tilikaudella peräkkäin täyttyy enintään yksi seuraavista rajoista: 1) taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa, 2) liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa tai 3) palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä. Pienissäkin yhteisöissä tilintarkastaja on valittava, jos yhteisöjärjestyksessä, yhteisösopimuksessa tai säännöissä on tilintarkastajaa tai tilintarkastusta koskeva määräys. Lisäksi toimintansa aloittavat pienet yritykset ovat vapautettu tilintarkastusvelvollisuudesta, jollei ole ilmeistä, että raja-arvot ylittyisivät. (TTL 2015, 2:2; Horsmanheimo ym. 2017, 39; Tomperi 2018.) Rajat ovat pysyneet muuttumattomina vuodesta 2007.

Ennen vuoden 2007 uudistusta kaikilta yhteisöiltä edellytettiin tilintarkastusta, mutta tilintarkastuksen saattoi suorittaa määrättyihin rajoihin asti niin sanottu maallikotilintarkastaja. Maallikotarkastuksen poistamisen jälkeen lakisääteisen tilintarkastuksen rajat päätettiin asettaa huomattavasti alemmas kuin mitä EU-sääntely nykyisin edellyttää. Rajojen mataluutta perusteltiin silloin myös lakimuutoksen suurilla vaikutuksilla: rajojen muuttamisen myötä yli puolet osakeyhtiöistä ja suurin osa yhdistyksistä, asunto-osakeyhtiöistä ja henkilöyhtiöistä vapautuivat tilintarkastusvelvollisuudesta. (TEM 16.1.2018.)

Suomen tilintarkastus- ja kirjanpitolainsäädäntöön vaikuttavat merkittävästi myös EU:n tilintarkastus- ja tilinpäätösdirektiivit. EU on pyrkinyt keventämään pienempien yritysten taloudellisen raportoinnin velvoitteita ja toisaalta taas parantamaan suurempien PIE-yhteisöjen (public interest entities) raportoinnin laatua. EU:n tilinpäätösdirektiivin (2013/34/EU) lähtökohtana on, että pienet yritykset on vapautettu tilintarkastusvelvollisuudesta, sillä tilintarkastuksen nähdään olevan merkittävä hallinnollinen rasite sen koluokan yrityksille. Jäsenvaltiot voivat kuitenkin kansallisesti määrätä direktiiviä tiukemmista säännöksistä. Direktiivin myötä Suomessa myönnettiin mikro- ja pienyrityksille helpotuksia poistamalla niiltä velvollisuus laatia toimintakertomus, keventämällä tuloslaskelmaa ja tasetta sekä helpottamalla liitetietovaatimuksia. (PMA 1753/2015).

EU-direktiivin mukaan tilintarkastus on suoritettava, mikäli kaksi seuraavista rajoista ylittyy kahtena vuotena peräkkäin: 1) taseen loppusumma ylittää 4 000 000 euroa, 2) liikevaihto ylittää 8 000 000 euroa tai 3) palveluksessa on keskimäärin yli 50 henkilöä. Jäsenvaltioilla on lisäksi vielä optio, joka mahdollistaa rajojen korottamisen taseen osalta 6 000 000 euroon ja liikevaihdon osalta 12 000 000 euroon. Ainoastaan Saksa ja Alankomaat ovat hyödyntäneet tätä optiota. Taulukkoon 1 on koottu tilintarkastusrajoja eri Euroopan valtioista. (Accountancy Europe 2020; 2013/24/EU)

Taulukko 2 Euroopan tilintarkastusrajojen vertailu (mukailten Accountancy Europe 2020)

Maa	Taseen loppusumma (EUR)	Liikevaihto (EUR)	Henkilöstömäärä
Alankomaat	6 000 000	12 000 000	50
Belgia	450 000	9 000 000	50
Bulgaria	1 000 000	200 000	50
Englanti	6 541 000	13 082 000	50
Espanja	2 850 000	5 700 000	50
Irlanti	6 000 000	12 000 000	50
Islanti	1 400 000	2 800 000	50
Italia	4 000 000	4 000 000	20
Itävalta	5 000 000	10 000	50
Kreikka	4 000 000	8 000 000	50
Kroatia	2 000 000	4 000 000	25
Kypros	0	0	0
Latvia	800 000	1 600 000	50
Liettua	1 800 000	3 500 000	50
Luxembourg	4 400 000	8 800 000	50
Malta	46 600	93 000	2
Norja	2 500 000	625 000	10
Portugali	1 500 000	3 000 000	50
Puola	2 500 000	5 000 000	50
Ranska	4 000 000	8 000 000	50
Romania	3 500 000	7 000 000	50
Ruotsi	150 000	300 000	3
Saksa	6 000 000	12 000 000	50
Slovakia	2 000 000	4 000 000	30
Slovenia	4 000 000	8 000 000	50
Suomi	100 000	200 000	3
Sveitsi	18 203 000	36 405 000	250
Tanska I	537 000	1 075 000	12
II	6 000 000	12 000 000	50
Tšekki	1 500 000	3 000 000	50
Turkki	5 500 000	11 000 000	175

Unkari		N/A	965 000	50
Viro	I	800 000	1 600 000	24
	II	2 000 000	4 000 000	50

Taulukossa on Accountancy European suorittaman tutkimuksen pohjalta 27 EU-maan sekä Englannin, Norjan, Islannin, Sveitsin ja Turkin tilintarkastusrajat vuodelta 2020. Muiden kuin euroalueeseen kuuluvien maiden valuutat ovat muutettu euroiksi keräyshetkellä. Maissa, joista on esitetty kaksi rajaa, on mahdollista soveltaa kevyempää tarkastusta lakisääteisen tilintarkastuksen sijaista rajaan (I) asti. Yritykset ovat velvollisia suorittamaan lakisääteisen tilintarkastuksen, jos raja (II) ylittyy. Taulukosta nähdään, että Virossa ja Tanskassa on jo käytössä Suomeenkin suunniteltu kevyempi tarkastus. Taulukosta voidaan myös havaita, että Euroopan sisällä tilintarkastusvelvollisuuden rajat vaihtelevat suuresti: korkeimmat rajat ovat Sveitsissä, taseen loppusummalla 18 203 000 euroa, liikevaihdolla 36 405 000 euroa ja työntekijämäärällä 250 ja matalimmat puolestaan Maltalla, joissa rajat ovat taseen loppusumma 46 600 euroa, liikevaihto 93 000 euroa ja työntekijämäärä 2. Kyproksella puolestaan kaikkien yritysten on suoritettava tilintarkastus yhtiön koosta riippumatta. Suomen rajat ovat toiseksi alhaisimmat Euroopassa, vain Maltalla on vielä alhaisemmat.

2.2 Pienyhtiöiden tilintarkastus

2.2.1 Pienyhtiöiden tilintarkastusprosessi

Pienyhtiöiden tilintarkastus eroaa käytännöntasolla suurten yritysten tilintarkastuksesta, vaikka lain vaatimukset ovat samat yrityksen koosta riippumatta. Myöskään tarkastuksen tavoitteet ja laatuvaatimukset eivät ole riippuvaisia yrityksen koosta. Niemi ym. (2012, 172) listaavat kolme merkittävää eroa pienyhtiöiden ja suurten julkisten yhtiöiden välillä: 1) omistuksen ja valvonnan eriytyminen, 2) sisäisen valvonnan laatu sekä 3) tarve ulkoistaa kriittiset kirjanpitoiminnot puuttuvan tietotaidon vuoksi. Pienissä yhtiöissä pääoman tarjoajilla on myös yleensä pääsy sisäisiin yritystietoihin. Tunnusomaista on myös, että tilinpäätöksiä ei jaeta laajasti. (Koskela 1990, 31; Höglund & Sundvik 2016, 5.)

Pienissä yhtiöissä tyypillisesti yrityksen johdon muodostaa yksi tai muutama henkilö sekä lisäksi omistajat johtavat, että valvovat yritystä. Myös hallintotoiminnot ovat yleensä yhden henkilön vastuulla sekä laskentajärjestelmät ja sisäiset kontrollit ovat puutteellisia. Kontrollipuutteiden takia tilintarkastajan voi olla vaikea varmistua, että kaikki liiketapah- tumat on kirjattu kirjanpitoon. Pienten yhtiöiden henkilöstön vähyyden vuoksi niissä on

tyypillisesti vaarallisia työyhdistelmiä, jotka voivat mahdollistaa väärinkäytöksiä tai olennaisia virheitä. Vaarallinen työyhdistelmä on esimerkiksi se, jos kirjanpitäjä pystyy tekemään myös maksuja. (Koskela 1990, 31; Tomperi 2018.)

Verrattuna suuriin yrityksiin, pienissä yrityksissä on yleensä vähän laskentatoimen parissa työskenteleviä henkilöitä ja useimmiten kirjanpito ja palkanlaskenta onkin ulkoistettu tilitoimiston hoidettavaksi (Höglund & Sundvik 2016, 5–6). Hallituksen esityksen (HE 194/2006 vp) mukaan noin 75 % pienistä osakeyhtiöistä käyttää tilitoimistoa kirjanpidon ja tilinpäätöksen laadinnassa, mikä osaltaan saattaa parantaa niiden kirjanpidon ja tilinpäätöksen oikeellisuutta.

Pienyhtiöiden tilintarkastus vie vähemmän aikaa, sillä luonnollisesti tarkastettavaa aineistoa on vähemmän verrattuna suurempiin yrityksiin. Pienyhtiöiden tarkastuksessa on mahdollista käydä läpi kaikki tosite- ja kirjanpitomateriaali. Toisin kuin suurissa toimeksiannoissa, pienyhtiöiden tarkastus suoritetaan yleensä kerralla tilinpäätöshetken päättymisen jälkeen eikä tilikauden aikaista tarkastusta tehdä. Tilintarkastajan tulisi olla tilikauden aikana myös yhteydessä yrityksen johtoon, jotta hän pysyy ajan tasalla yrityksen tapahtumista, sillä pienissä yrityksissä päätösten dokumentointi pöytäkirjoihin on yleensä puutteellista. Pienyhtiöiden tilintarkastajan työ painottuu usein liiketapahtumien yksityiskohtaiseen tarkastamiseen, mutta esimerkiksi sisäisten kontrollien kartoitus saatetaan jättää kokonaan tekemättä tai niiden tarkastus jää hyvin niukaksi. (Koskela 1990, 31–33; Ojala ym. 2014; Tomperi 2018.) Tomperi (2018) huomauttaa, ettei pienissä yhtiöissä välttämättä ole kontrollitoimintoja, joten niiden tarkastuksessa keskitytään enemmänkin aineistotarkastustoimenpiteisiin.

2.2.2 Pienyhtiöiden tilintarkastuksen ongelmakohtia

Pienissäkin yhtiöissä tilintarkastajan on noudatettava TTL 4:3:n mukaista hyvää tilintarkastustapaa. Säännös on luonteeltaan yleissäännös ja hyvää tilintarkastustapaa pidetään tilintarkastajan toimintaa ohjaavana normistona. Hyvään tilintarkastustapaan sisältyy toimintaperiaatteita, kuten objektiivisuutta, rehellisyyttä ja huolellisuutta. Hyvä tilintarkastustapa sisältää myös keinoja, kuten työmenetelmiä ja soveltamiskäytäntöjä, jotka huolelliset ammattihenkilöt ovat omaksuneet. Hyvää tilintarkastustapaa voidaan siis kuvata tilintarkastuskäytännöksi, jota huolelliset ammattihenkilöt yleisesti noudattavat. Hyvä tilintarkastustapa koskee niin lakisääteistä tilintarkastusta kuin muitakin tilintarkastajan tehtäviä. Hyvän tilintarkastustavan keskeisiä lähteitä ovat lait, säädökset ja asetukset, joista tärkein on tilintarkastuslaki. Lisäksi kansainväliset tilintarkastusalan standardit ja

ammattieettiset periaatteet toimivat hyvän tilintarkastustavan perustana. Myös tuomioistuinten ratkaisuja ja viranomaisten päätöksiä käytetään lähteenä arvioitaessa hyvän tilintarkastustavan noudattamista. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 158-162; PRH 25.6.2019.)

TTL 1:1:1:n kohdan mukaan kirjanpitovelvollisen yhteisön kirjanpidon, tilinpäätöksen sekä hallinnon lakisääteisessä tilintarkastuksessa hyvän tilintarkastustavan noudattaminen edellyttää tilintarkastuslain 3. luvun 3:ssa mainittujen kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamista. Kansainväliset tilintarkastusstandardit on kuitenkin laadittu pörssiyhtiöiden ja muiden suuryritysten tilintarkastusta ajatellen, joten niiden noudattaminen pienyhtiöiden tarkastuksissa on työlästä. (Horsmanheimo ym. 2017, 177–178; TEM 23.6.2020.) Kuitenkin Horsmanheimo ym. (2017, 100–101) huomauttavat, että kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ei ole vielä hyväksytty EU:ssa sovellettaviksi ja niiden noudattamista arvioidaan osana hyvää tilintarkastustapaa eli TTL 4:3:n yleissäännöksen puitteissa. Toisaalta TTL 3:3:n mukaan kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja voidaan soveltaa ”tarkoituksenmukaisessa laajuudessa” kirjanpitolaian mukaisten pienyritysten tilintarkastuksessa noudattaen TTL 4:3:ssa tarkoitettua hyvää tilintarkastustapaa. Tarkoituksenmukaista laajuutta ei avata tilintarkastuslaissa tarkemmin, jolloin soveltamista tulee arvioida tilanteen mukaan.

Tilintarkastajien tehtävien vaatimustaso on noussut kansainvälistymisen ja tiukentuneiden vaatimusten vuoksi. Tilintarkastusalalla kilpailu on vähentänyt asiakasuskollisuutta. Lisäksi tilintarkastajaa vaihdetaan useammin hinnan perusteella. Tämä lisää tilintarkastustoiminnan riskejä, sillä toimeksiannot tulisi suorittaa kustannustehokkaasti. Vaatimustason nousu ja sääntelyn lisääntyminen puolestaan tuovat tilintarkastusyhteisöille lisää kustannuksia, jonka seurauksena monet sivutoimiset tilintarkastajat joutuvat luopumaan ammatistaan, sillä toiminnasta saatava hyöty ei kata ammattitaidon ylläpitoa, riskienhallintaa ja laadunvarmistusta. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 529.) Thompson (2014) nostaa esille, että etenkin pienten yritysten kohdalla lisääntyvän sääntelyn tuomat kustannukset voivat ylittää siitä saatavat hyödyt. Hänen mukaansa sääntely voi heikentää uusia innovaatioita ja kasvua sekä kykyä palkata lisää työntekijöitä.

Tilintarkastuslain 7:1–2:n nojalla Patentti- ja rekisterihallitus (PRH) vastaa tilintarkastusvalvonnasta, jonka tarkoituksena on vastata tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta ja kehittämisestä sekä tilintarkastajien valvonnasta. Tilintarkastajien toimintaa arvioidaan hyvän tilintarkastustavan, ammattieettisten periaatteiden sekä kansainvälisten tilintarkastusstandardien nojalla. PRH käyttää kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja

laaduntarkastuksissa viitekehyksenä ja tilintarkastuslautakunta puolestaan soveltaa standardeja ratkaisuisaan. Kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja käytetään myös oikeuskäytännöissä hyvän tilintarkastustavan lähteenä. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 541; KHO 12.2.2020/583; TEM 23.6.2020.)

Keskusteltaessa tilintarkastusrajojen muutoksesta huomautetaan, että kansainväliset tilintarkastusalan standardit -kirja sisältää yli 1000 sivua, joten siinä vaadittavien toimenpiteiden suorittaminen pienyrityksen tilintarkastuksessa on hankalaa. Lisäksi tilintarkastusstandardien soveltamisesta pienyrityksiin ei ole kansallista ohjeistusta, joten pienyritysten oikeustilaa voidaan pitää epäselvänä tilintarkastajien sekä tilintarkastuskertomusten hyödyntäjien näkökulmasta. Myös laadunvalvonnan tulokset antavat viitteitä, että pienyritysten tilintarkastusten laadussa on merkittäviä eroja. Tulosten mukaan tilintarkastajan työ tai ainakaan sen dokumentointi ei täytä kohtuullisen varmuuden antamista tilintarkastuskertomuksessa, vaikka kertomuksessa todetaan, että tilintarkastus on suoritettu hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Tämä voi heikentää tiedon luotettavuutta tilintarkastuskertomusten käyttäjien näkökulmasta. (TEM 23.6.2020, 24.)

Vanstraelen & Schelleman (2017) tuovat esille myös pienten yritysten laatuongelmia: pienten yksityisten yritysten tilintarkastuksen suorittavat yleensä pienemmät tilintarkastusyhteisöt, joilla on matalampi riski mainehaitoille sekä oikeusriidoille. Näillä voi olla vaikutusta tilintarkastajien tekemän työn laatuun. Niemen (2000, 14–16) mukaan pienten yritysten tilintarkastusmarkkinoilla palvelun tarjoajina ovat kaiken kokoiset tilintarkastusyhteisöt aina kansainvälisistä suurtoimijoista yhden henkilön tilintarkastustoimistoihin. Koskelan (1990) mukaan pienimmät yritykset saattavat silti vaatia laadukasta palvelua, mutta laadukkuus ei välttämättä linkity taloudellisen raportoinnin varmentamiseen. Pienet yhtiöt pitävät tilintarkastajaa enemmänkin neuvojana tai controllerina. Myös Horsmanheimon ja Steinerin (2008, 424) mukaan pienissä yhtiöissä tilintarkastajan neuvonantorooli korostuu, sillä omistajayrittäjällä harvoin on riittävä laskentatoimen ja oikeudellisten asioiden asiantuntemusta, jolloin hän tarvitsee tilintarkastajan neuvoja kirjanpitoon, verotukseen ja oikeudellisiin kysymyksiin liittyen.

2.3 Pienyhtiöiden tilintarkastuksen tarpeellisuus

Talousteoreettisesti tilintarkastuksen tarve perustuu tilintekovelvollisuuteen joko kahden tai useamman osapuolen välille ja tilintarkastuksen tavoitteena on kustannusten minimointi. Julkinen velvoite ja tilintekovelvollisuuden täyttämisen yhteydessä syntyvän informaation luotettavuuden vahvistaminen voivat aikaansaada tilintekovelvollisuuden.

(Niemi 2000, 24; Horsmanheimo & Steiner 2017, 24). Vasntraelen ja Schellemanin (2019, 573) mukaan valtaosa tilintarkastuksen arvosta asiakkaalle syntyy paremmalla taloudellisen informaation laadulla sekä lisäksi tilintarkastus toimii myös signaalina sidosryhmille yhtiön taloudellisen informaation luotettavuudesta.

Niemen ym. (2012) mukaan tilintarkastuksen kysyntä syntyy epäsymmetrisestä informaatiosta sekä päämiehen ja agentin välisistä ristiriidoista. Ulkopuolisen tilintarkastajan tarvetta voidaan perustella yrityksille agenttiteorian kautta. Jensen ja Meckling (1976) määrittelevät agenttisuhteen sopimukseksi, jossa yksi tai useampi henkilö (agentti) toimii toisen henkilön (päämies) puolesta, jonka seurauksena agentti saa päätäntävaltaa tiettyihin asioihin. Teoria olettaa molempien osapuolten olevan hyödyn maksimoijia, joten agentti ei aina toimi päämiehen parhaan edun mukaan. Päämäärien yhteensovittamisesta syntyy teorian mukaan agenttikustannuksia.

Wallace (1980) puolestaan tiivistää tilintarkastuksen tarpeellisuuden kolmeen osaan: johdon toiminnan valvonta (valvontarooli), informaation parantaminen (epäsymmetrisen informaation vähentäminen) ja tilintarkastuksen tarjoaman liiketoiminnan suojan (vakuuttamisrooli). Edellä mainittuja tehtäviä voidaan tarkastella agenttiteorian, informatiohypoteesin ja vakuuttamishypoteesin kautta. Teorioiden avulla tilintarkastuksen tarpeellisuutta voidaan arvioida yrityskoosta riippumatta.

Suurissa yrityksissä tilintarkastuksen tarve syntyy johdon ja hajaantuneen omistusrakenteen vuoksi. Agentilla on velvollisuus hoitaa tehtäviä, joista hän saa sopimuksen mukaista korvausta, mistä syntyy agentin tilivelvollisuus päämiehelle. Päämies ei voi kuitenkaan valvoa agentin noudattavan kaikissa tilanteissa sovittuja sopimuksia sekä toimimaan hänen etujensa mukaisesti. Sopimuksilla voidaan tarkoittaa laajassa mittakaavassa lakeja, kuten esimerkiksi kirjanpitolakia ja osakeyhtiölakia, jotka määräävät miten agentin on hoidettava tehtävänsä sekä tilivelvollisuutensa. Suppeimmillaan sopimuksilla voidaan tarkoittaa päämiehen ja agentin välisiä kannustinjärjestelmiä. Tästä syystä päämies haluaa tilintarkastajan varmentamaan, että agentin antama tieto on oikeaa ja riittävää. (Meklin, 2009.)

Pienissä yhtiöissä johto ja omistus eivät yleensä ole eriytyneet, joten tilintarkastuksen tarvetta perustellaan luotontarjoajan ja omistajajohdon välisestä agenttisuhteesta. Blackwell ym. 1998 havaitsivat, että tilintarkastetut yritykset maksavat merkittävästi alhaisempaa korkoa lainasta verrattuna ei-tilintarkastettuihin yrityksiin. Hyöty laskee epälineaarisesti yrityksen koon kasvaessa: yritys, jonka taseen loppusumma on 1 000 000 dollaria säästää 40 korkopistettä tilintarkastuksen avulla, kun taas yritys, jonka taseen

loppusumma on 5 000 000 dollaria säästää 12 korkopistettä. Viimeaikaisten tutkimusten mukaan lainan hinta onkin yksi vapaaehtoisen tilintarkastuksen tekijöistä. (Niemi ym. 2012.) Lisäksi Niemi ym. (2012) huomauttavat, että kriittisten taloushallinnontoimintojen ulkoistaminen aiheuttaa agenttityyppisen ongelman omistajajohdon ja tilitoimiston välille: omistajajohto ei voi valvoa suoraan tilitoimiston tuottaman työn laatua ja vaivannäköä, jolloin he haluavat yleensä palkata tilintarkastajan tarkastamaan, ettei tilitoimisto käyttäydy opportunistisesti.

Toinen hypoteesi tilintarkastuksen tarpeellisuudelle on informaatiohypoteesi, joka liittyy läheisesti edellä mainittuun agenttiteoriaan. Informaatiohypoteesin lähtökohtana on epäsymmetrisen informaation vähentäminen eli tilanteen, jossa toisella osapuolella on käytettävissä enemmän tietoa kuin toisella. Johdolla voi olla kannustimia ajaa omaa etuaan suurentelemalla voittoja ja jättämällä huonoja uutisia kertomatta. Tätä ilmiötä kutsutaan moraalikadoksi (engl. *moral hazard*), joka on yksi epäsymmetrisen informaation aiheuttamista ongelmista. Pienyhtiöiden tilintarkastuksessa tilintarkastaja parantaa tilinpäätöksen laatua ja luotettavuutta, mikä puolestaan lisää tilinpäätöksen käyttökelpoisuutta. Lisäksi se antaa ulkoisille sidosryhmille parempaa informaatiota yrityksestä päätöksentekojensa tueksi. (Wallace, 1980; Liu & Elayan, 2015; Kausar ym. 2016.) Lennox ja Pittman (2011) tuovat esille, että yhtiön suorittaessa ja maksaessa tilintarkastuksesta vapaaehtoisesti, se signaloi yrityksen olevan matalariskinen. Myöskin Niemi (2000, 20) toteaa tilintarkastuksen toimivan signaalina markkinoille asiakkaan laatiman informaation luotettavuudesta. Ojala ym. (2016) tutkivat puolestaan mikroyritysten vapaaehtoista tilintarkastusta. Heidän mukaansa mikroyritykset, joilla on keskimääräistä enemmän ostovelkoja ovat halukkaita toimittamaan tilintarkastuksen vapaaehtoisesti, jonka voidaan nähdä lisäävän yrityksen luotettavuutta tavarantoimittajien näkökulmasta. Tilintarkastuksen voidaankin nähdä alentavan agenttikustannuksia ja vähentävän epäsymmetristä informaatiota, mikä puolestaan hyödyttää päämiestä ja agenttia.

Kolmas esitetty hypoteesi on vakuuttamishypoteesi. Vakuuttamishypoteesin lähtökohtana on asiakasyrityksen ja sen sidosryhmien vastuun osittainen siirtäminen tilintarkastajalle. Tilintarkastaja on vastuussa kolmansille osapuolille, jos tilintarkastuksesta huolimatta tilinpäätöksessä on olennaisia virheellisyyksiä. (Wallace, 1980.) Etenkin pienissä yrityksissä laskentatoimen osaaminen saattaa olla puutteellista, ja omistajajohto haluaa tilintarkastajalta varmuuden, jotta yhtiön tilinpäätös ei sisällä olennaisia virheitä tai puutteita. Vahingonkorvausvastuu tulee myös tilintarkastuslaista. Tilintarkastuslain 10:9 mukaan tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän aiheuttaa

lakisääteistä tilintarkastusta suorittaessaan tahallisesti tai huolimattomuudesta. Lain mukaan tilintarkastajan korvausvastuu ulottuu myös hänen apulaistensa työhön.

Torpo (2012, 56–58) listaa väitöskirjassaan pienyhtiöiden tilintekovelvollisuuden ominaispiirteitä. Pienyhtiössä johdolla on yleensä kaikki yritystieto käytössään johtaessaan yritystä toisin kuin agenttiteoriassa, joka lähtee liikkeelle informaatio-ongelmasta päämiehen ja agentin välillä. Lisäksi agenttiteorian päämiehen ja agentin omien päämäärien tavoittelu poistuu, kun omistaja on samalla johtaja, jolla on vain yksi tavoite. Teoriassa oletetaan myös agentin toimivan tehottomasti, kun taas pienyhtiössä omistajajohtaja valvoo omia toimintojaan. Myöskään agenttikustannuksia ei synny, sillä omistajajohtajan ei tarvitse valvoa agenttia.

2.4 Pienyhtiöiden tilintarkastuksen muutosehdotukset

Kansainvälisesti on havaittu, että kansainvälisten tilintarkastusstandardien soveltaminen pienyritysten tilintarkastukseen on haasteellista niiden kattavuuden ja yksityiskohtaisuuden takia. Muutostarpeita on havaittu etenkin maissa, joissa pienyhteisöjä on laajasti tilintarkastettu. Työ- ja elinkeinoministeriön 1.3.2019 asetetun työryhmän tavoitteena on mahdollistaa pienille yhteisöille tilintarkastusta tarkoituksenmukaisempi lakisääteinen varmennusmuoto sekä selventää oikeustilaa kansainvälisten tilintarkastusstandardien tulkintaa hyvän tilintarkastustavan lähteenä. Työryhmä julkaisi mietinnön 23.6.2020, jossa käsitellään kevyemmän tarkastuksen käyttöönottoa. Mietinnössä esitetään, että Suomessa kirjanpitolain mukaiset mikroyritykset saisivat valita tilintarkastuksen ja yleisluonteisen tarkastuksen välillä. Yleisluonteinen tarkastus perustuisi ISRE 2400 -standardiin. (TEM 23.6.2020.)

2.4.1 Yleisluonteinen tarkastus, ISRE 2400

Kansainväliset tilintarkastusstandardit sisältävät yleisluonteista tarkastusta koskevan standardin ISRE 2400. ISRE 2400 -standardia sovelletaan menneitä aikoja koskevan tilinpäätöksen yleisluonteiseen tarkastukseen. Tarpeen mukaan standardia voidaan soveltaa myös muun menneitä aikoja koskevan taloudellisen informaation yleisluonteisiin tarkastuksiin. Yleisluonteinen tarkastus on tilintarkastuksen tavoin varmennustoimeksianto. (KHT-Yhdistys 2012, 1137; Horsmanheimo & Steiner. 2017, 445–446.)

Yleisluonteisen tarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi tehdä johtopäätöksen siitä, onko hänen tietoonsa tullut mitään, mikä antaisi syytä uskoa, ettei

tilinpäätöstä ole kaikilta olennaisilta osin laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. Yleisluonteinen tarkastus antaa siis rajoitetun varmuuden (engl. *limited assurance*), kun taas tilintarkastus antaa kohtuullisen varmuuden (engl. *reasonable assurance*). Yleisluonteisen tarkastuksen tuottamaa varmuutta kutsutaan myös negatiiviseksi varmuudeksi, sillä se on varmuustasoltaan matalampi kuin kohtuullinen varmuus. Yleisluonteisessa tarkastuksessa tilintarkastajalla on siis pienempi riski ja vastuu tilinpäätöksen oikeellisuudesta. (Chambers 2006; KHT-Yhdistys 2012, 1137; Tomperi 2018.)

Yleisluonteisen tarkastuksen suorittaminen käytännössä sisältää pääosin tiedusteluita ja analyttistä tarkastusta. Analyttisessä tarkastuksessa voidaan vertailla kahden tilikauden aikana tapahtuneita muutoksia sekä laskea erilaisia tunnus- ja suhdelukuja. Yleisluonteisessa tarkastuksessa tilintarkastajan ammatillinen harkinta korostuu, jotta tilintarkastaja osaa keskittää resurssinsa olennaisiin osiin sekä eriin, joissa voi esiintyä olennaisia virheellisyyksiä. ISRE 2400 -standardin mukaan tarkastuksen kohteena on siis vain tilinpäätös ja johtopäätös annetaan vain tilinpäätöksestä, kun taas nykyisessä muodossa olevan lakisääteisen tilintarkastuksen kohteena on yhteisön kirjanpito, tilinpäätös sekä hallinto. (Cowperthwaite, 2014; TTL 2015 3:1; Tomperi 2018; ISRE 2400.) Horsmanheimon ja Steinerin (2017, 448) mukaan tilintarkastaja arvioi vaadittavat tarkastustoimenpiteet hyvän tilintarkastustavan edellyttämällä tavalla sekä huomioimalla olennaisuuden periaatteen. Yleisluonteinen tarkastus ei kata yksityiskohtaisia sisäisen valvonnan tarkastustoimenpiteitä eikä kirjanpitoaineiston tarkastusta eikä tase-erien todentamista.

Kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja noudattava tilintarkastus antaa kohtuullisen varmennustason. Kansainvälisten tilintarkastusstandardien mukaisessa tilintarkastuksessa tilintarkastaja varmentaa, että tilinpäätös on laadittu voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti ja että tilinpäätös antaa oikeat ja riittävät tiedot yrityksen toiminnasta ja taloudellisesta asemasta. Yleisluonteisessa tarkastuksessa puolestaan tilintarkastajan raportin lausunto on rajoitettu: raportissa esitetään johtopäätös, onko tilintarkastajan tietoon tullut mitään, mikä antaisi syyn uskoa, ettei tilinpäätös anna oikeita ja riittäviä tietoja. (Åkerblad, 2014.)

Horsmanheimo ja Steiner (2017, 455) huomauttavat, että yleisluonteisen tarkastuksen suorittaja voi olla joko yrityksen lakisääteinen tilintarkastaja tai muu henkilö. ISRE 2400 -standardin englanninkielisessä versiossa tarkastajasta käytetään termiä ”*practitioner*”, joka kääntyy suomeksi *ammattiharjoittaja* (ISRE 2400). Kuitenkin Suomeen kaa-vaillun yleisluonteisen tarkastuksen suorittajan tulee olla auktorisoitu tilintarkastaja, kuten lakisääteisen tilintarkastuksen suorittajankin (TEM 23.6.2020).

2.4.2 Työ- ja elinkeinoministeriön ehdotus Suomeen

Työ- ja elinkeinoministeriön työryhmän ehdotuksen mukaan tilintarkastuslakiin lisättäisiin erillinen luku lakisääteisestä yleisluonteisesta tarkastuksesta, joka noudattaisi ISRE 2400 -standardia. Standardiin tehtäisiin muutamia kansallisia lisäyksiä. Kohderyhmä olisi kirjanpitolain mukaiset mikroyritykset, jotka saisivat jatkossa valita lakisääteisen tilintarkastuksen ja yleisluonteisen tarkastuksen välillä. Muutos ei siis velvoittaisi siirtymään tilintarkastuksesta yleisluonteiseen tarkastukseen eikä se vaikuttaisi tilintarkastajan valintaan. Muistiossa esitetään tilintarkastuksen ja yleisluonteisen tarkastuksen valinnan rajoittavana tekijänä kertyneitä verovelkoja: jos verovelkarekisterissä on verovelkaa tai sinne on merkitty laiminlyöntejä tilikauden aikana, yhteisön on valittava kyseisellä ja seuraavalla tilikaudella tilintarkastus tilinpäätöksen varmennusmuodoksi. (TEM 23.6.2020.)

Esitys sisältää ehdotuksen, jonka mukaan yleisluonteiseen tarkastukseen lisättäisiin veroerien tarkastus. Yleisluonteista tarkastusta suorittaessaan tilintarkastajan tulisi varmistua, että arvolisäveroilmoitukset, palkkoja koskevat ilmoitukset sekä yhteisön tuloveroa koskevat ilmoitukset Verohallinnolle täsmäävät kirjanpidon tai kirjanpidosta löytyvien raporttien kanssa. Näiden tarkastuksen myötä tilintarkastajan tulisi siis tehdä joitain aineistotarkastustoimenpiteitä. (TEM 23.6.2020). Kun taas Ammattitilintarkastajat ry:n (2019, 25) mukaan tilintarkastuksessa tilintarkastajan vastuulla ei ole yhteisön veronmaksun oikeellisuuden varmentaminen. Kuitenkin tuloslaskelman oikeellisuuden kannalta tilintarkastajan on varmistettava välittömien verojen oikeellisuus.

Työryhmän julkaisemalle mietinnölle esitettiin myös eriäviä mielipiteitä. Eri tahot huomauttivat, että mahdollinen uudistus lisäisi byrokratiaa, mutta tilintarkastuksen varmuus heikkenisi. Lisäksi harmaan talouden ja talousrikosten torjumisesta tulisi entistä hankalampaa, kun tarkastuksen kohteena olisi vain tilinpäätös eikä kirjanpito. Myös hallinnon tarkastuksen poistaminen saattaisi vaikeuttaa konkurssitapauksissa johdon vastuun selvittämistä, jos tilikauden aikana päätöksiä ei ole dokumentoitu asiallisesti pöytäkirjoihin. (TEM 23.6.2020.)

Eriävissä mielipiteissä nostetaan myös esille se, että ulkopuoliset rahoittajat saattaisivat silti vaatia tilintarkastusta, vaikka yhtiössä olisi suoritettu yleisluonteinen tarkastus. Myöskin eriävissä mielipiteissä huomautetaan, että yrittäjät ovat saaneet tilintarkastajalta myös konsultointihyötyä. Tämä hyöty saattaisi vähentyä, jos ehdotetussa kevyemmässä

tarkastuksessa tarkastus suoritettaisiin vain tekemällä analyyskejä ja tiedusteluita. (TEM 23.6.2020.)

Lisäksi kovaa keskustelua on herännyt, että saavutettaisiinko uudistuksella sille asetettuja tavoitteita. Mietinnön mukaan ristiriitaista on keventyisikö yritysten hallinnollinen taakka sekä laskisiko kustannukset. Monet yleisluonteista tarkastusta vastustavat tahot ehdottavat, että mikroyrityksiltä poistettaisiin kokonaan tilintarkastusvelvollisuus. (TEM 23.6.2020.)

3 AIEMPI TUTKIMUS TILINTARKASTUSPALKKIOISTA

Tilintarkastuslaissa ei säädetä, että tilintarkastajalla on oikeus palkkioon, eikä tilintarkastuspalkkion määräytymisperiaatteista. Osakeyhtiöissä yhtiökokous voi päättää tilintarkastuspalkkiosta tilintarkastajan valinnan yhteydessä. Yleensä palkkiosta päätetään vain, että se maksetaan ”kohtuullisen laskun mukaan”. Ainoa maininta palkkiosta tilintarkastuslaissa on, ettei se saa vahingoittaa tilintarkastajan riippumattomuutta. Tilintarkastuspalkkiot muodostuvat siis lähtökohtaisesti kilpailun perusteella. (TTL 2015 3:8; Horsmanheimo & Steiner 2017, 210–211.)

Simunicin (1980) tutkimusta voidaan pitää keskeisenä tilintarkastuspalkkioita käsittelevänä tutkimuksena. Hänen luomansa mallin mukaan tilintarkastuspalkkiot määräytyvät kohdeyhtiön koon, kompleksisuuden sekä tilintarkastusriskin perusteella. Simunicin (1980) mukaan kilpailun kovuus tilintarkastusalalla vaikuttaa olennaisesti tilintarkastuspalkkioiden suuruuteen. On havaittu, että suuret kansainväliset tilintarkastukset pystyvät laskuttamaan korkeampia palkkioita muihin tilintarkastusyrittäisiin verrattuna. Ero näkyy selvimmin juuri pienempien asiakkaiden segmentillä. (Niemi 2000; 15.) Francis ja Stokes (1986) päätyivät saman tyyppiseen päätelmään, että tilintarkastusmarkkinat ovat jakautuneet kahteen segmenttiin: kilpailullisiin markkinoihin, joissa on useita tilintarkastajia, jotka tarkastavat pieniä yrityksiä sekä vähemmän kilpailullisiin markkinoihin, joissa on vähemmän tilintarkastajia, mutta kohdeyhtiöt ovat suuria.

3.1 Tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavat tekijät

Simunic (1980) puolestaan esittää tilintarkastuspalkkion määräytyvän yksikköhinnan ja yksikkömäärän perusteella. Yksikkömäärällä tarkoitetaan kohdeyhtiön tarkastuksen työ määrää. Teorian mukaan erot tilintarkastuspalkkioiden välillä johtuvat ainoastaan hinta- ja määräeroista. Menon ja Williams (2001) määrittelevät tilintarkastuspalkkion koostuvan kahdesta osasta: tuotantokustannuksista sekä odotetusta tulevaisuuden tappiosta. Mallin mukaan tuotantokustannukset syntyvät toimeksiannon vaatimasta työstä ja tulevaisuuden tappio kuvaa tilintarkastajan työn seurauksena syntyviä mahdollisia oikeudenkäyntikuluja.

Simunicin (1980) teoria pohjautuu tuotantonäkökulmaan, jossa hän olettaa tiettyjen tekijöiden olevan yhteydessä tilintarkastuspalkkioihin, sillä ne aiheuttavat tilintarkastajalle enemmän (tai vähemmän) työtä. Hay ym. (2006) tutkivat meta-analyysissään yleisesti tilintarkastuspalkkioiden tutkimuksissa käytettyjä selittäviä tekijöitä. Meta-

analyysin tarkoituksena oli pohtia aikaisemmissa tutkimuksissa havaittuja poikkeamia, vaihtelevia tuloksia sekä tilintarkastuspalkkioiden tutkimusten tutkimusaukkoja. He käyttivät tutkimuksessaan dataa yli 20 vuoden ajalta. Monet myöhemmät tutkimukset ovat osoittaneet tilintarkastuspalkkioiden olevan yhteydessä kohdeyhtiön kokoon, kohdeyhtiön riskisyyteen sekä kohdeyhtiön monimutkaisuuteen. Yli 100 julkaistussa tieteellisessä artikkelissa tilintarkastuspalkkioiden määräytymistä on mallinnettu regressioanalyysin avulla, jossa on estimoitu palkkioiden riippuvuutta tekijöistä, joiden uskotaan vaikuttavan niihin. Mallissa tilintarkastuspalkkioista sekä taseen loppusummasta otetaan luonnollinen logaritmi, jolloin ne soveltuvat paremmin lineaariseen regressioanalyysiin. (Hay ym. 2006.)

3.1.1 Tarkastettavan yhteisön koko

Tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavien tekijöiden tutkimuksissa yleisimmin käytetty muuttuja on asiakasyrityksen koko. Aikaisemmissa tutkimuksissa on toistuvasti havaittu yhteys tarkastettavan yrityksen koon ja tilintarkastuksesta maksetun palkkion välillä. Kohdeyhtiön kokoa voidaan mitata eri muuttujilla, kuten taseen loppusummalla, liikevaihdolla tai henkilöstön lukumäärällä. Useimmissa tutkimuksissa kohdeyhtiön koko mallinnetaan taseen loppusummalla tai liikevaihdolla. (ks. mm. Simunic 1980; Francis 1984.) Simunic (1980, 172) havaitsi, että tilintarkastajat suosivat taseen loppusummaa määrittäessään yhtiön kokoa, koska tasetta painotetaan tarkastuksessa enemmän.

Hay ym. (2006, 169) havaitsivat tutkimuksessaan, että kohdeyhtiön koon selitysaste tilintarkastuksesta maksettuihin palkkioihin on jopa 70 %. Korkean selitysasteen takana on odotus, että tilintarkastaja joutuu suorittamaan enemmän tarkastustoimenpiteitä kohdeyhtiön koon kasvaessa, jotta voidaan varmistua tilinpäätöksen oikeellisuudesta (Al-Harshani 2008, 687). Toisaalta taas Bell ym. (1994) huomauttavat, että selitysaste voi olla paljon matalampi pienemmillä yhteisöillä, jolloin tarkastettavan yhtiön koko ei välttämättä vaikuta olennaisesti palkkioon. Lisäksi tutkimuksissa on myös havaittu, ettei kohdeyhtiön koko ja tilintarkastuksesta maksettavien palkkioiden välinen yhteys ole lineaarinen: isoissa yhtiöissä tilintarkastajat joutuvat suorittamaan enemmän tarkastustoimenpiteitä verrattuna pieniin yhtiöihin, jolloin yksittäisiä eriä ei pystytä tarkastamaan yhtä tarkasti. Tämän takia tarkastettavan yhtiön koon kasvaessa tilintarkastuspalkkiot kasvavat myös, mutta eri suhteessa. (Simunic 1980; Chow 1982; Carson ym. 2004.)

Hayn ym. (2006) meta-analyysin mukaan kohdeyhtiön koko on erittäin kriittinen tekijä mihin tahansa malliin, jolla kuvataan tilintarkastuspalkkioita. Koska suurin osa

aikaisemmista tutkimuksista osoittaa kohdeyhtiön koon ja maksettujen tilintarkastuspalkkioiden välillä vallitsevan positiivisen yhteyden, johdetaan tutkimuksen ensimmäiseksi hypoteesiksi:

H1: Kohdeyhteisön koon ja pienyrityksen lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettavan palkkion välillä on positiivinen yhteys.

3.1.2 Tarkastettavan yhteisön monimutkaisuus

Mitä monimutkaisempi tarkastettava asiakas on, sitä vaikeampaa ja aikaavievää tilintarkastus on. Asiakkaan monimutkaisuutta voidaan mallintaa monella eri tavalla, yleisin käytetty malli on jakaa asiakkaan monimutkaisuus kahteen osaan: 1) organisaation monimutkaisuus, jolloin muuttujina käytetään ulkomaalaisten tytäryhtiöiden lukumäärää, segmenttien lukumäärää tai toimialan määrittäviä SIC-koodeja (Standard Industrial Classification) sekä 2) maantieteellisellä monimutkaisuudella, jota mitataan ulkomaisilla varoilla tai myynnillä. (Hay ym. 2006; Hay ym. 2016.) Tässä tutkimuksessa tarkastellaan pieniä yhtiöitä, jotka harvoin ovat kovin monimutkaisia, sillä niillä ei ole usein monia tytäryhtiöitä eikä toimintaa ulkomailla. Tämän takia yhtiön monimutkaisuus jätetään mallista pois.

3.1.3 Tarkastettavan yhteisön tilintarkastusriski

Tilintarkastusriskillä (engl. *Audit risk*) tarkoitetaan sitä, että tilintarkastaja antaa epäasiallisen lausunnon, kun tilinpäätös on olennaisesti virheellinen. Toisin sanoen tilintarkastaja antaa vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen, vaikka tilinpäätös sisältää olennaisia virheitä ja puutteita. (KHT-Yhdistys 2012, 176.) Hogan ja Wilkins (2008) määrittelevät tilintarkastusriskin muodostuvan seuraavasta yhtälöstä:

$$\text{Tilintarkastusriski} = \text{toimintariski} * \text{kontrolliriski} * \text{havaitsemisriski} \quad (1)$$

Toimintariski määritellään tietyn liiketapahtuman, tilin saldon tai tilinpäätöksessä esitetävän tiedon alttiutta olennaiselle virheelle. Kontrolliriskillä tarkoitetaan puolestaan sitä, että yhteisön sisäinen valvonta ei havaitse tai korjaa ajoissa jotakin liiketapahtuman lajia, tilin saldoa tai tilinpäätöksessä esitettävää tietoa, joka voi johtaa olennaiseen

virheellisyyteen. Havaitsemisriski taas syntyy siitä, jos tilintarkastaja ei havaitse suorittamillaan toimenpiteillä olemassa olevaa virheellisyyttä. (KHT-Yhdistys 2012, 161,167.)

Kaksi ensimmäistä riskiä, toiminta- ja kontrolliriski ovat riippuvaisia tarkastettava asiakkaasta ja tilintarkastaja dokumentoi ne arviointinsa perusteella. Jos toimintatai kontrolliriski ovat tarkastettavassa yhtiöissä korkeat, tilintarkastajan tulee vähentää havaitsemisriskiä pitääkseen tilintarkastusriskin hyväksyttävällä tasolla. Havaitsemisriskiä voi vähentää kasvattamalla aineistotarkastustoimenpiteiden määrää. (Hogan & Wilkins 2008, 221.)

Al-Harshani (2008) mukaan tilintarkastusyhteisöt alentavat kohonnutta tilintarkastusriskiä joko lisäämällä tarkastustoimenpiteiden määrää tai laskuttamalla ”riskipremiota” kompensatioksi kohonneesta riskistä. Molemmat vaihtoehdot siten kasvattavat tilintarkastuspalkkiota. Tilintarkastusriskin ja tilintarkastuspalkkioiden yhteyttä voidaan selittää myös tilintarkastajan velvollisuudella suorittaa tarkastus asianmukaisesti: tilintarkastuslain 10. luvussa on kuvattu seuraamuksia, joita voi aiheutua tilintarkastajan laiminlyötyä tehtävänsä. Seuraamukset vaihtelevat huomautuksesta vahingonkorvausvelvollisuuteen asti. (TTL 2015 10:1–10.) Tilintarkastusriskiä on hankala havaita sekä mitata. Useimmissa tutkimuksissa sitä on mitattu asiakkaan maksuvalmiudella, maksukyvyllä sekä kannattavuudella. (Al-Harshani 2008, 688.)

Monissa tutkimuksissa on havaittu tilintarkastuspalkkioiden, toimintariskin, velkaantuneisuuden sekä kannattavuuden olevan positiivisessa yhteydessä. Toimintariskiin vaikuttavat toimeksiannon osiot, joissa virheen todennäköisyys on suurempi ja jotka vaativat erityisiä tarkastustoimenpiteitä. (Hay ym. 2006.) Simunic (1980, 173) havaitsi tilintarkastajien pitävän tiettyjä taseen eriä riskisinä. Näitä ovat saatavat ja varasto, joiden tarkastus vaatii erityisiä tarkastustoimenpiteitä, kuten vahvistuksia ja inventointeja. Näiden erien arvostukseen liittyy myös harkinnanvaraisuuksia ja tulevaisuuden ennustamista. Toimintariskiä on mitattu useissa tutkimuksissa seuraavilla tavoilla: 1) varaston arvo suhteessa taseen loppusummaan, 2) saatavat suhteessa taseen loppusummaan sekä 3) varasto ja saatavat suhteessa taseen loppusummaan. Aikaisemmissa tutkimuksissa 71 %:ssa havaittiin olevan yhteys toimintariskin ja tilintarkastuspalkkioiden välillä. Yhteys oli voimakkain varaston ja saatavien yhteisumalla suhteessa taseen loppusummaan. Varasto ja saamiset erikseen laskettuna yhteys oli heikompi; vain 47 % tutkimuksista löysi yhteyden varaston ja palkkioiden välillä sekä 65 % saamisten ja palkkioiden välillä. (Hay ym. 2006.)

Kohdeyhtiön kannattavuutta (engl. *profitability*) on myös käytetty riskin mittarina, sillä se määrittää tilintarkastajan mahdollisia tappioita, jos asiakas ei selviydy taloudellisesti. Kohdeyhtiön huonon taloudellisen tilanteen vaikutus tilintarkastuspalkkioihin on epäselvä: toisaalta heikko taloudellinen tilanne nostaa asiakkaan riskiä, mutta toisaalta se vaikuttaa myös asiakkaan kykyyn maksaa tilintarkastuspalkkiota. Asiakkaan suoriutumisista on mitattu usein kahdella muuttujalla: ensimmäinen on kannattavuussuhde, joka saadaan jakamalla nettotulos taseen loppusummalla ja toinen on dummy-muuttuja, joka kuvaa kohdeyhtiön tappioita. Dummy-muuttuja saa arvokseen 1, jos kohdeyhtiö on tehnyt kyseisenä vuotena tai lähivuosina tappioita ja muuten arvoksi 0. (Simunic 1980; Niemi 3/2003, 16; Hay ym. 2006.)

Myös velkaantuneisuuden on nähty olevan yhteydessä tilintarkastuspalkkioihin. Pahasti velkaantuneet kohdeyhtiöt voivat saattaa tilintarkastajaa myöhempään vastuuseen, jolloin tarkastaja kompensoi mahdollisia seuraamuksia korkeammilla tilintarkastuspalkkioilla. (Simunic 1980.) Hayn ym. (2006, 171) mukaan velkaantuneisuutta mitataan yleensä kokonaisvelkojen suhteella taseen loppusummaan sekä quick ratio -tunnusluvulla¹. Naser ja Hassan (2015, 349) käsittelevät tutkimuksessaan velkaantuneisuuden vaikutusta tilintarkastuspalkkioihin. Heidän mukaansa korkeasti velkaantuneiden yhtiöiden on julkaistava enemmän tietoa, mikä johtuu omistajien ja velkojien välisestä agenttiongelma: velkojien tavoitteena on turvata omat saatavat ja näin rajoittaa varojenjako omistajille. Lisäksi korkeasti velkaantuneet yhtiöt voivat joutua maksukyvyttömiksi tai konkurssiin, jos ne eivät selviä lyhytaikaisista velvoitteistaan. Tämän takia he olettivat tilintarkastajien joutuvan yleensä käyttämään enemmän aikaa korkeasti velkaantuneiden yhtiöiden tarkastuksiin. He eivät kuitenkaan onnistuneet todistamaan tätä yhteyttä tilastollisesti merkitsevästi. (Naser & Hassan 2015.)

Aikaisempien tutkimusten pohjalta toiseksi hypoteesiksi johdetaan:

H2: Kohdeyhtiön tilintarkastusriskin ja pienyhtiön lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettavien palkkioiden välillä on positiivinen yhteys.

¹ Quick ratio -tunnusluku mittaa yrityksen kykyä selviytyä lyhytaikaisista veloistaan rahoitusomaisuudella. Tunnusluvussa rahoitusomaisuus jaetaan lyhyt aikaisella vieraalla pääomalla, josta on vähennetty lyhyt aikaiset saadut ennakot. (Yritystutkimus Ry 2017, 74.)

3.1.4 Osakkeenomistajien lukumäärä

Agenttiteorian mukaan tilintarkastuksen tarve syntyy yhtiön omistuksen ja johdon eriytymisestä. Teorian mukaan osakkeenomistajilla on erityisasema muihin sidosryhmiin nähden, sillä heillä on päätösvalta tilintarkastuksesta ja johdon valvonnasta. Pienissä yhtiöissä taas tätä erityisasemaa ei ole, sillä yhtiön omistaa ja sitä johtaa usein sama henkilö. Tästä käytetään nimitystä omistajajohtaja. (Torpo 2012, 58.)

Pienessä yhtiössä saattaa olla useampi kuin yksi omistaja, jolloin usein johtajana on pääomistaja tai pääomistajan perheenjäsen. Tällöin omistajajohtaja ei ole ainoa johtaja, ja tilintarkastajan rooli muuttuu agenttiteorian olettamaksi johdon ”valvojaksi”. Tilintarkastusta käsittelevissä tutkimuksissa perheyritys määritellään sellaiseksi, jonka osakeenemmistö on perheellä. (Torpo 2013, 58–59; Satopää 2019; 36–37.) Niemi (3/2003, 10) määritteli tutkimuksessaan omistajajohtajuuden niin, että liikkeenjohto omistaa enemmistö osakkeista. Carey ym. (2000) havaitsivat tutkimuksessaan, että jos perheyhtiön johdossa tai hallituksessa on perheen ulkopuolisia henkilöitä, tilintarkastukseen tulee myös agenttiteorian mukaisia tilintekovelvollisuuksia mukaan. Perheen mukaantulo yhtiöön voi myös itsessään aiheuttaa agenttiteorian ongelmia, jos informaatio ei kulje esteettä yhtiössä tai jos omistus- ja johtotavoitteet poikkeavat (Torpo 2013, 59.)

Tilintarkastusasiakkaan omistajuuden rakenteen ja tyyppin oletetaan vaikuttavan sekä tilintarkastuksen laajuuteen, että tilinpäätösten varmentamisen kysyntään ja tätä kautta tilintarkastajan panokseen ja palkkioon. Tilintarkastajan panoksen ja palkkion havaittiin olevan matalampi yhtiöissä, joissa omistajat kuuluivat yhtiön johtoon. (Niemi 3/2003, 7.) Horsmanheimo ja Steiner (2008, 417) huomauttavat, että pienissä yhtiöissä omistajajohtaja on usein hallitsevassa asemassa, jolloin hän voi jopa estää tiettyjen liiketapahtumien kirjaamisen. Pienten yhtiöiden sisäisen valvonnan puuttumisen takia ei voida aina varmistua, että kaikki liiketapahtumat olisi kirjattu. Jos yhtiössä on pääomistajan lisäksi muita osakkaita, tämä voi lisätä tilintarkastuksen tarvetta.

Osakkeenomistajien lukumäärän kasvaessa pieniyhtiöidenkin tilintarkastukseen tulee agenttiteorian asetelma tilintarkastajan roolista valvojana, joten tutkimuksen kolmanneksi hypoteesiksi saadaan:

H3: Kohdeyhtiön osakkeenomistajien lukumäärän ja pieniyhtiön lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettavien palkkioiden välillä on positiivinen yhteys.

3.1.5 Tilintarkastajan ikä

Tilintarkastajana toimimiselle ei ole nykyisin ala- eikä yläikärajaa (Horsmanheimo & Steiner 2017, 201). Tilintarkastajan ikää voidaan pitää approksimaationa tilintarkastajan kokemukselle. Bonnerin ja Lewisin (1990, 5) mukaan kokemus on hyvä ennustaja tietämyksestä ja asiantuntijuudesta.

Cahan ja Sunin (2014, 79) mukaan aikaisemmat tutkimukset yksittäisten tilintarkastajien henkilökohtaisista ominaisuuksista ovat harvinaisia johtuen aineiston saatavuuden hankaluudesta. Heidän mukaansa tiedon heikko saatavuus johtuu kahdesta tekijästä: päävastuullisen tilintarkastajan nimeä ei julkaista tilintarkastuskertomuksessa ja vaikka tilintarkastajan nimi julkaistaisiin kertomuksessa, hänen henkilökohtaisista ominaisuuksista ei ole julkisesti saatavilla olevaa tietoa.

Öhman ja Häckner (2011) havaitsivat päävastuullisen tilintarkastajan pätevyyden (engl. *competence*) olevan positiivisesti yhteydessä tilintarkastajan ammatilliseen skeptisyyteen ja negatiivisesti yhteydessä asiakastyytyväisyyteen. Ammatillisella skeptisyydellä tarkoitetaan sitä, että tilintarkastajan tulisi kyseenalaistaa ja arvioida kriittisesti hankitun tilintarkastusevidenssin merkitystä (Halonen & Steiner 2009, 51). Cahan ja Sun (2014) havaitsivat myös tilintarkastajan kokemuksen olevan positiivisesti yhteydessä tilintarkastuspalkkioihin. Kokemus on myös linjassa tilintarkastajan kyvyssä havaita puutteita: Bonnerin ja Lewisin (1990, 5) mukaan kokeneet tilintarkastajat havaitsivat virheitä paremmin analyttisessä tarkastuksessa vähemmän kokeneisiin tilintarkastajiin verrattuna.

Tilintarkastajan kokemus vaikuttaa myös tilintarkastuksen laatuun. Carcello ym. (1992) havaitsivat tutkimuksessaan, että tilintarkastustiimin ominaisuudet vaikuttivat tilintarkastuksen laatuun enemmän kuin tilintarkastusyhteisön ominaisuudet. Heidän mukaansa neljä tärkeintä tekijää tilintarkastuksen laadun määrittämisessä ovat tilintarkastustiimin kokemus asiakkaasta, toimialatietämys, kyky vastata asiakkaan tarpeisiin sekä tilintarkastusstandardien noudattaminen. Myös Cahan ja Sun (2014) päätyivät tutkimuksessaan samaan tulokseen, että kokeneet auktorisoidut tilintarkastajat tarjoavat laadukkaampia tilintarkastuspalveluita vähemmän kokeneisiin auktorisoituihin tilintarkastajiin verrattuna.

Moeckel (1990) tutki tilintarkastajien kokemuksen vaikutusta muistivirheisiin. Hänen tutkimuksessaan muistivirheitä oli kahta eri tyyppiä: kyvyttömyys yhdistää erikseen vastaanotettuja tietoja sekä kyvyttömyyteen uudelleen järjestellä jo saatua tietoa ja tehdä

siitä yhdenmukaista jo olemassa olevan tiedon kanssa. Moeckel (1990) havaitsi tutkimuksessaan, että tilintarkastajat riippumatta kokemuksesta tekivät molempia muistivirheitä ja epäonnistuivat ristiriitojen tunnistamisessa. Kokemattomammat tilintarkastajat tekevät enemmän virheitä eri lähteistä saatujen tietojen yhdistämisessä. Kokeneemmat tilintarkastajat tekivät puolestaan virheitä tiedon uudelleen järjestämisen kanssa. Selityksenä tähän tarjottiin kokeneiden tilintarkastajien tukeutumista oletuksiin ennemmin kuin todellisiin havaintoihin. Moeckelin (1990) mukaan kokeneiden tilintarkastajien muistivirheet tiedon uudelleen järjestämisessä heikentävät heidän kykyään havaita vähemmän kokeneiden tarkastajien tekemiä tiedon yhdistelyvirheitä. Saadut tulokset kyseenalaistavat yleisesti käytössä olevaa tapaa, jossa kokeneemmat tilintarkastajat käyvät vähemmän kokeneiden tarkastajien työpapereita läpi.

Tilintarkastajan kokemuksen myötä tilintarkastuksen laadun oletetaan paranevan sekä palkkion kasvavan, jolloin tutkielman neljänneksi hypoteesiksi saadaan:

H4: Tilintarkastajan iän ja pienyhtiön lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettavien palkkioiden välillä on positiivinen yhteys.

3.1.6 Tilintarkastajan sukupuoli

Tilintarkastuspalkkioiden tutkimuksiin on myös lisätty tilintarkastajasta riippuvaisia tekijöitä. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että tilintarkastuspalkkio on yhteydessä tarkastajan sukupuoleen (ks. Hardies ym. 2012; Ittonen & Peni 2012; Hardies ym. 2015). Nais-tilintarkastajien veloittamille korkeammille palkkioille ei ole löydetty selvää teoreettista selitystä. Psykologian, johtamisen sekä yritysrahoituksen teorioita on hyödynnetty teoreettisena viitekehystenä syiden etsimiselle. Mahdollisia syitä ilmiölle on etsitty riskinsiedosta, huolellisuudesta, yli-itsevarmuudesta sekä paremmasra valmistautumisesta. (Ittonen & Peni 2012.)

Hardies ym. (2015) havaitsivat naistilintarkastajien laskuttavan noin 7 % korkeampia palkkioita miestilintarkastajiin verrattuna. Psykologisilla syillä, kuten riskinsietokyvyllä oletetaan olevan suuri vaikutus sukupuolten välisiin eroihin palkkioissa. Naisten oletetaan sietävän riskiä vähemmän miehiin verrattuna, joten he vaativat enemmän työtä saavuttaakseen riittävän varmuustason. Lisäksi miesten oletetaan olevan yli-itsevarmoja naisiin nähden, jolloin he voivat aliarvioida riskiä tai yliarvioida tarkastustoimenpiteiden riittävyyttä. Vaikka tilintarkastajat käyvät läpi saman pitkän koulutuksen, voisi olettaa, että

sukupuolella ei ole vaikutusta ammatilliseen harkintaan. Kuitenkin tutkimuksissa on osoitettu naisten olevan riskiä karttavampia miehiin verrattuna. Lisäksi naisten on osoitettu prosessoivan saatua tietoa kattavammin miehiin verrattuna. Tällä voi olla vaikutusta, kun tilintarkastaja arvioi asiakkaalta saatuja tietojaan. (Gold ym. 2009; Ittonen & Peni 2012; Hardies ym. 2015.)

Selityksiä naisten laskuttamille korkeammille palkkioille on haettu myös eroista tietämyksessä, taidoissa, kyvyissä, preferensseissä sekä käytöksessä. Naisten on havaittu tyytyvän kompromisseihin neuvotteluissa miehiä harvemmin, mikä voi vaikuttaa korkeampiin palkkioihin. (Hardies ym. 2015.)

Bernardi ja Arnold (1997) tutkivat tilintarkastusyhteisön moraalista kehitystä ja havainnointikykyä miesten ja naisten välillä. He havaitsivat tutkimuksessaan, että naiset ovat tilastollisesti merkitsevästi kehittyneempiä moraalityyliltään miehiin verrattuna. Kehittyneemmän moraalin omaavat tilintarkastajat havaitsivat väärinkäytökset ja tilanteeseen liittyvät eettiset asiat paremmin. He myös kyseenalaistavat useammin johdon toimet.

Eroja on etsitty myös naistilintarkastajien kysyntätekijöistä. Ittonen ym. (2013) havaitsivat tutkimuksessaan naistilintarkastajien suorittavan toimeksiannot laadukkaammin, sillä tarkastuksissa, joissa vastuullisena tilintarkastajana on nainen, havaittiin olevan vähemmän poikkeavia jaksotuksia. Jos asiakkaat ovat havainneet tämän laatueron, se voisi selittää korkeampia laskutettuja palkkioita. Lisäksi naistilintarkastajan palkkaus voi johtua myös ulkopuolisista paineista tai sisäisistä preferensseistä. Jotkut yritykset voivat edellyttää naispuolista tilintarkastajaa lisätäkseen monimuotoisuuttaan ja viestiäkseen ulkopuolisille sidosryhmille arvoistaan. (Hardies ym. 2015.)

Toisaalta tutkimuksissa on myös nostettu esiin miesten ja naisten välisiä tuloeroja: miestilintarkastajien voisi olettaa laskuttavan suurempia palkkioita, sillä heidän palkkansa ovat myös suuremmat. Yhteyttä on kritisoitu sillä, että palkkaan vaikuttavat muutkin tekijät kuin asiakkailta laskutettavat palkkiot. (Ittonen & Peni 2012.)

Perustuen yllä lueteltuihin havaintoihin naistilintarkastajien laskuttamista korkeammista palkkioista, tutkimuksen viidenneksi hypoteesiksi saadaan:

H5: Päävastuullisten naistilintarkastajien ja pienyhtiöiden lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetun palkkion välillä on positiivinen yhteys.

3.1.7 Negatiivinen oma pääoma

Pienissä yhtiöissä on tyypillistä, että yhtiössä on vain yksi osakelaji, jolloin jokaisella osakkeella on samanlainen äänimäärä. Oman pääoman rahoituksessa osakkeenomistajat sijoittavat yritykseen pääomaa ja odottavat saavansa yhtiötä koskevien sääntöjen mukaan sijoitukselleen tuottoa, joka jää jäljelle, kun muiden etutahojen vaateet on suoritettu. (Mähönen ym. 2007, 17.)

Jos yhtiön oma pääoma on negatiivinen, hallituksen on osakeyhtiölain 20:23:n mukaan viipymättä tehtävä siitä ilmoitus kaupparekisteriin. Yhtiön hallitus on siten velvoitettu seuraamaan oman pääoman määrää. On kuitenkin huomattava, ettei osakepääoman menettäminen tarkoita toiminnan lopettamista eikä se ole osakeyhtiöoikeudellisesti konkurssiin asettamisperuste. (Mähönen ym. 2007, 300; Tomperi 2018.)

Hallituksen yleisiin velvollisuuksiin kuuluu yhtiön taloudellisen aseman seuraminen, mutta etenkin pienissä yhtiöissä johto ei välttämättä seuraa yhtiön oman pääoman määrää säännöllisesti, jolloin vasta tilinpäätöstä tehtäessä saatetaan havaita oman pääoman olevan negatiivinen. Tilintarkastajan tehtävänä on selvittää, onko hallitus ilmoittanut oman pääoman menettämisestä. (OYL 2006, 6:2; Vahtera 2018.)

Suomessa tilintarkastus koskee myös hallinnon tarkastusta. Tilintarkastajan on huomautettava tilintarkastuskertomuksessaan, mikäli yhtiön johto on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta seuraa vahingonkorvausvelvollisuus yhtiötä kohtaan tai jos hallituksen jäsenet tai toimitusjohtaja ovat rikkoneet lakia taikka yhtiöjärjestystä. Kuitenkin sitä, milloin hallituksen olisi pitänyt havaita oman pääoman riittävyys, on vaikea arvioida. Yleisesti vahingonkorvausvastuuta käsittelevissä tapauksissa on määritetty ajankohta, jolloin huolellisen hallituksen olisi viimeistään pitänyt havaita, että oma pääoma on menetetty ja tehdä siitä rekisteri-ilmoitus. (TTL 2015, 3:1; TTL 2015, 3:5; Vahtera 2018.)

Tutkimuksissa on havaittu, että tilintarkastajan merkitys korostuu, jos kohdeyhtiön taloudellinen asema on huono. Vaikka pienissä yhtiöissä hallitus saa tilitoimistola kuukausittain taloudelliset raportit, he eivät välttämättä seuraa yhtiön taloudellista kehitystä. Yleensä tilintarkastaja saa johdon kiinnittämään huomiota huonoon taloudelliseen tilaan, jolloin voidaan vielä estää oman pääoman menetys. Lisäksi, jos yhtiön oma pääoma on jo negatiivinen, tilintarkastaja yleensä huomauttaa asiasta. Tilintarkastus ei pelasta taloudellisessa ahdingossa olevaa yhtiötä, mutta tilintarkastaja voi neuvoa yhtiön johtoa, kuinka välttää konkurssi. (Ojala ym. 2016, 269.)

Kirjanpitolain 3:3 mukaan yleisiin tilinpäätösperiaatteisiin kuuluu oletus kirjanpito-velvollisen toiminnan jatkuvuudesta, jolloin tilintarkastusta suorittaessa tilintarkastajan tulee ottaa tähän kantaa. ISA 570 -standardin mukaan tilintarkastajan tulee hankkia riittävä määrä tilintarkastusevidenssiä ja arvioida onko johdon ollut asianmukaista laatia tilinpäätös toiminnan jatkuvuuden perusteella. Standardin mukaan taloudelliset olosuhteet, kuten oman pääoman menetys, antavat merkittävän syyn epäillä oletusta toiminnan jatkuvuudesta. Tällöin johdon tulisi perustella huolellisesti miksi tilinpäätöksen jaksotukset ja arvostukset on laadittu toiminnan jatkuvuuden periaatteen nojalla.

Suomessa yleinen syy mukautetun tilintarkastuskertomuksen antamiseen on oman pääoman riittämättömyys ja johdon toimet sen parantamiseksi. Oman pääoman menettämisen arviointi on melko suoraviivaista, kun taas toiminnan jatkumisen (engl. *going concern*) arvioinnin on pidetty olevan yksi vaikeimmista ja monimutkaisimmista päätöksistä, joita tilintarkastajat tekevät. (Niemi & Sundgren 2012, 772.) Basioudis ym. (2008) havaitsivat tutkimuksessaan, että tilintarkastuspalkkio oli korkeampi, kun kohdeyhtiölle annettiin mukautettu tilintarkastuskertomus. Mukautuksen syy johtui toiminnan jatkuvuuden periaatteesta.

Vaikka toiminnan jatkuvuuden arviointi ei suoraan liity oman pääoman negatiivisuuteen, oman pääoman ollessa negatiivinen, tilintarkastajan tulee varmistua yhtiön kyvystä jatkaa toimintaa. Tilintarkastajan tulee myös varmistaa, että oman pääoman menettämisestä on tehty asianmukainen ilmoitus kaupparekisteriin. Edellä mainittujen perusteluiden pohjalta tutkimuksen kuudenneksi hypoteesiksi saadaan:

H6: Kohdeyhtiön oman pääoman negatiivisuuden ja pieniyhtiön lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettavien palkkioiden välillä on positiivinen yhteys

3.1.8 Tilitoimiston käyttö

Kirjanpitolain (1336/1997) 1 luvun 1 §:n mukaan jokaisella liiketoimintaa harjoittavalla on kirjanpitovelvollisuus. Kuitenkaan kaikilla kirjanpitovelvollisilla ei ole riittävää osaamista kirjanpidon toteuttamiseen, jonka takia se ulkoistetaan esimerkiksi tilitoimiston tehtäväksi (Anunti 2020). Kuten aiemmin on todettu, pienet yhtiöt ulkoistavat usein taloushallinnon toimintojaan tilitoimistoille. Koskela (1990, 49) havaitsi tutkimuksessaan, että 46 %:a pieniyhtiöistä on ulkoistanut kirjanpitonsa tilitoimiston hoidettavaksi. Kosonen (2005, 185) puolestaan päätyi väitöskirjassaan päätelmään, että 90–97 %:a pk-yrityksistä

käyttää tilitoimistoja apunaan taloushallinnon tehtävissä. Taloushallintoliitto (www.taloushallintoliitto.fi) arvioi 90 %:n pienistä yhtiöistä ulkoistavan taloushallinnon palvelut. Näiden arvioiden valossa voisi olettaa, että taloushallinnon ulkoistaminen on lisääntynyt. Päätelmää tukee myös se, että kirjanpitopalveluiden liikevaihto on kasvanut noin 7 % vuosittain vuodesta 2012 vuoteen 2016 (Lepistö ym. 2018, 564).

Tilitoimistojen vastuulla on yleisesti samat taloushallinnon tehtävät kuin yrityksen omalla kirjanpitäjälläkin. Kirjanpitäjän tulee noudattaa hyvää kirjanpitotapaa sekä tuntea alaa koskeva ajantasainen lainsäädäntö. (KPL 1:3; Anunti 2020.) Taloushallinnon ulkoistaminen tilitoimistoon vaikuttaa tilintarkastukseen, sillä tarkastuksen kohteeksi tulee kirjanpidon ja tilinpäätöksen lisäksi myös yrityksen ja tilitoimiston välinen toimeksianto. Yrityksen ulkopuolisen kirjanpitäjät suunnittelevat ja laativat yleensä tilinpäätöksen, vaikka osakeyhtiölain mukaan hallitus ja toimitusjohtaja hyväksyvät tilinpäätöksen allekirjoituksellaan (Torpo 2012, 84). Niemi ym. (2012, 186) havaitsivat tutkimuksessaan, että pienissä yrityksissä kriittisten taloushallinnon osien ulkoistaminen lisää tilintarkastuspalveluiden kysyntää.

Vaikka moni pienyritys ulkoistaa taloushallintonsa osaamisen puutteen vuoksi, ei tilitoimiston käyttö ole tae laadukkaasta kirjanpidosta. Kirjanpitoalalla työnlaatu vaihtelee ja sen on nähty myös heikkenevän viime vuosien ajan. Kirjanpitopalveluiden tarjoaminen ei ole Suomessa luvanvaraista eikä ala ole viranomaisvalvonnan alaisena kuten tilintarkastusala (Lepistö ym. 2018, 564; TEM 23.6.2020). Pienissä yrityksissä yleensä yrityksen johto muodostuu osakkeenomistajista tai hänen perheestään. Tästä voi seurata, että yrittäjän kiinnostus tilintarkastusta kohtaan jää vähäiseksi. Monesti yrittäjät saattavat pitää tilintarkastusta vain verojen kaltaisena kustannuseränä, joten he toivovat, että se suoritettaisiin kustannuksia minimoiden. (Satopää 2019, 37.)

Suomessa ulkoiset kirjanpitäjät ovat täysin erillään tilintarkastajista. Tällä tarkoitetaan, että kirjanpitäjät ovat asiakasyrityksestä riippumattomia ulkoisia tarkkailijoita. Suomessa yhtiön tilintarkastaja ei saa tarkastaa omaa työtään eli toisin sanoen jonkun muun ulkopuolisen tahon kuin tilintarkastajan tulee laatia kohdeyhtiön kirjanpito. (Höglund & Sundvik, 2016; TTL 4:6.). Taloudellisen raportoinnin laadun on myös oletettu olevan parempi, kun kirjanpitotoiminnot ovat ulkoistettu. Tätä on perusteltu sillä, että ei-ulkoistettu taloushallinto voi syyllistyä opportunistiseen käyttäytymiseen raporteja laatiessaan, sillä se pystyy laajalti vaikuttamaan raportoituihin tuottoihin, joten ulkopuolinen kirjanpitäjä voi vähentää tuloksenjärjestelyä (engl. *earnings management*). (Höglund & Sundvik, 2016.)

Höglund ja Sundvik (2016) tutkivat taloudellisen raportoinnin laatua sekä kirjanpidon ulkoistamista pienissä suomalaisissa yhtiöissä. He havaitsivat, että kirjanpitopalveluiden ulkoistaminen paransivat raportoinnin laatua. Selitykseksi raportoinnin laadun parantumiselle he tarjosivat, että ulkoinen kirjanpitäjä tuntee lainsäädännön paremmin sekä hänellä on todennäköisesti alan koulutus verrattuna. Heidän tutkimuksensa mukaan muiden palveluiden ulkoistaminen, kuten palkanlaskennan, ei nähty johtavan korkeampaan laatuun.

Yrityksen ulkopuolinen kirjanpitäjä toimii yrityksen taloudellisen raportoinnin niin sanottuna ulkopuolisena valvojana (Lepistö ym. 2018, 565). Tilitoimiston käyttö voi myös lisätä sisäisen valvonnan tehokkuutta, joka on pienissä yhtiöissä yleensä muutenkin puutteellista. (Torpo 2012, 85). Tämä voi puolestaan vähentää tilintarkastusriskiä, kun johto ja kirjanpito ovat eriytetty. Jos tarkastettava yritys on ulkoistanut taloushallintonsa tilitoimistolle, tilintarkastajan tulisi myös varmistua tilitoimiston sisäisestä valvonnasta. (ISA 402.)

Jos vertaillaan ulkopuolisen tilitoimiston ja tilintarkastajan suhdetta yritykseen, tilitoimistoa ei voi rinnastaa neuvonta- ja valvontanäkökulmasta tilintarkastajaan. Tilitoimistojen riippumattomuutta asiakasyritykseen ei valvota samalla tavalla kuin tilintarkastajan riippumattomuutta. Lisäksi myöskään tilitoimiston tuottaman työn laatua ei valvota samalla tavalla kuin tilintarkastajien, joten ei voida olettaa, ettei tilitoimistotyön laadussa olisi asiakaskohtaista vaihtelua. (Lepistö ym. 2018, 565.) Toisaalta taas tilitoimiston kirjanpitäjä voi tuntua helpommin lähestyttävältä neuvonta-asioissa kuin tilintarkastaja. Nieminen ym. (2012, 170) mukaan ulkoinen kirjanpitäjä tuntee asiakkaansa liiketoiminnan paremmin kuin tilintarkastaja ja olisi täten kustannustehokkaampi vaihtoehto tarjoamaan esimerkiksi neuvontapalveluita verotukseen liittyen. Heidän mukaansa ulkoisella kirjanpitäjällä on kilpailuetua veroneuvonnan tuottamiseen, sillä tilintarkastajat eivät ole niinkään tekemisissä päivittäisen kirjanpidon kanssa. Kirjanpitäjällä on kuitenkin rikosoikeudellinen ja taloudellinen vastuu tekemästään työstään (Anunti 2020).

Yllä käsitellyn teorian pohjalta seitsemänneksi hypoteesiksi saadaan:

H7: Kirjanpidon ulkoistamisen ja pienyhtiön lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetun palkkion välillä on negatiivinen yhteys.

3.1.9 KLT-kirjanpitäjä

Kuten edellä mainittiin Suomessa kirjanpito palveluiden tarjoaminen ei ole luvanvaraista eivätkä viranomaiset valvo alaa samalla tavalla kuin tilintarkastusalaa. Kirjanpitäjille on kuitenkin tarjolla KLT-tutkinto. KLT-tutkinto eli kirjanpidon ja laskennan tutkinto kertoo taloushallinnon asiantuntijuudesta. Tutkinnon suorittamiseen vaaditaan riittävä kaupallinen koulutus sekä vähintään kolmen vuoden työkokemus taloushallinnon tehtävistä. (Mäkinieniemi 2011; www.taloushallintoliitto.fi.)

KLT-pätevyyden säilyttäminen edellyttää jatkuvaa ammattitaidon ylläpitoa ja kehittämistä. Ammattitaidon ylläpito ja kehitys vaatii taloushallinnon tehtävissä toimimista sekä kouluttautumista. Työtehtävistä ja koulutuksesta tulee antaa selvitys Tili-instituutisäätiölle kolmen vuoden jaksoissa. (Marttunen 2019; www.taloushallintoliitto.fi.)

Taloushallintoliiton pyrkimyksenä on ollut parantaa kirjanpitoalan työnlaatua. Jotta tilitoimisto voi olla auktorisoitu ja kuulua Taloushallintoliittoon, vastuullisen kirjanpitäjän tulee suorittaa KLT-tutkinto, joka varmistaa kirjanpitäjän ammattitaidon. Auktorisointia on pidetty työn laatua parantavana tekijänä sekä sen on ajateltu vähentävän tilintarkastuksen tarvetta osassa yrityksissä. Päätelmään saatiin osin ristiriitaisia tuloksia: tilintarkastajat sinänsä tunnistavat KLT-tutkinnon parantavan kirjanpitäjien osaamista, mutta myös Taloushallintoliittoon kuuluvien tilitoimistojen laatimia tilinpäätöksiä voidaan joutua korjaamaan. (Höglund & Sundvik 2016, 9; Lepistö ym. 2018, 565.)

KLT-tutkinnon suorittamista voidaan pitää approksimaationa kirjanpitäjän osaamisesta. KLT-kirjanpitäjän oletetaan tuottavan laadukkaampia tilinpäätöksiä, jolloin tutkielman kahdeksanneksi hypoteesiksi saadaan:

H8: KLT-kirjanpitäjän ja pienyhtiön lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetun palkkion välillä on negatiivinen yhteys.

3.1.10 Tilintarkastajan vaihtuminen

Tilintarkastaja voidaan valita tehtävänsä joko toistaiseksi tai tietyksi toimikaudeksi. Osakeyhtiölain mukaan yksityisessä osakeyhtiöissä pääsääntöisesti tilintarkastajan toimikausi jatkuu toistaiseksi. Yhtiöjärjestyksessä toimikaudesta voidaan määrätä toisin. (OYL 2006, 7:4.)

Tilintarkastajan vaihtuminen voi koskea vain päävastuullista tilintarkastajaa tai tilintarkastusyhteisöä ja se voi olla myös lain määräämä tai vapaaehtoinen. Kun koko tilintarkastusyhteisö vaihtuu, toimeksiantoon osallistuu uusi tiimi uusien metodologioiden sekä tarkastustoimenpiteiden kanssa. Kun vain päävastuullinen tilintarkastaja vaihtuu, yleensä muu tiimi pysyy samana, kuten myös vanhat toimintatavat ja metodologiat. Päävastuullisen tilintarkastajan vaihtumisen on nähty olevan kustannustehokkaampi vaihtoehto tilintarkastusyhteisön vaihtumiseen verrattuna. Kun koko tilintarkastusyhteisö vaihtuu, uusi tilintarkastustoimisto joutuu käyttämään asiakkaan perustietojen keräämiseen paljon aikaa, sillä kaikki tieto tulee uutena. (Bamber & Bamber 2009; Stewart 2016.)

Listayhtiöillä tilintarkastajan toimikausien enimmäiskesto on rajattu. Edellä mainittua pakollista tilintarkastajan vaihtumista kutsutaan rotaatiovelvollisuudeksi ja se tulee Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksesta N:o 537/2014. Asetuksen 17. artiklan 7. kohdan mukaan yhtiön päävastuullinen tilintarkastaja saa olla sama enintään seitsemän vuotta peräkkäin. Enimmäisajan jälkeen päävastuullisen tilintarkastajan täytyy olla vähintään kolme vuotta osallistumatta kyseisen yhtiön tilintarkastukseen.

Daugherty ym. (2012) havaitsivat tutkimuksessaan tilintarkastajan vaihtumisen parantavan riippumattomuutta ja samalla tilintarkastuksen laatua. Myös sijoittajien luottamuksen taloudelliseen informaation on nähty parantuvan tilintarkastajan vaihtumisen myötä. Empiirisesti on todistettu, että mitä suurempi merkitys tilintarkastuksella on kohdeyhtiön sidosryhmille, sitä enemmän asiakas hyötyy tilintarkastuksesta ja on valmis maksamaan enemmän laadukkaasti suoritetusta tilintarkastuksesta (Niemi 2000, 25.)

Toisaalta taas tilintarkastajan vaihtuessa asiakaskohtainen tieto, kuten kirjaus- ja raportointitapojen arviointi, katoaa. Tilintarkastajan vaihtamiseen liittyy myös niin sanotut aloituskustannukset (engl. *start-up costs*), jotka syntyvät, kun uusi tilintarkastustiimi kerää asiakkaasta perustietoja. Näin voidaan olettaa, että uusien toimeksiantojen läpiviemiseen menee enemmän aikaa. Tilintarkastustiimin tarvitsee tehdä enemmän töitä tutustukseen uuteen asiakkaaseen, jotta tilintarkastus voidaan suorittaa riittävän laadukkaasti. Lisäksi on myös huomioitu, että tilintarkastajilla on yleensä tarkastuksen alussa käytössään vähemmän tietoa asiakkaasta, jolloin olennaisen virheen huomaamatta jättäminen on todennäköisempää kuin pidempään kestäneessä asiakassuhteessa. (Johnson ym. 2002; Chen ym. 2008; Kwon ym. 2014.)

Stewart ym. (2016) tutkivat vastuualaisen tilintarkastajan vaihtumisen vaikutuksia tilintarkastuksesta maksettuihin palkkioihin. He havaitsivat korkeampien tilintarkastuspalkkioiden olevan yhteydessä pakollisen ja vapaaehtoisen päävastuullisen

tilintarkastajan vaihtumisen kanssa. Suurten, globaalien asiakkaiden pakollisen ja vapaaehtoisen rotaation yhteydessä tilintarkastuspalkkiot kasvoivat, kun taas pienemmillä yrityksillä vain vapaaehtoinen vaihtuminen korotti tilintarkastuspalkkioita. Tutkimuksen mukaan pienemmillä yrityksillä tilintarkastuspalkkiot nousivat samana vuonna, kun tilintarkastaja vaihtui. Palkkio oli myös korkeampi kahtena seuraavana tilikautena.

Monissa tutkimuksissa on havaittu tilintarkastuspalkkion laskevan tilintarkastajan vaihtumisen myötä, sillä uuden toimeksiannon voittaminen on voinut tarkoittaa alhaisemman hinnan tarjoamista. Toimeksiantojen palkkiot sovitaan yleensä etukäteen, jolloin kilpailu asiakkaista voi vaikuttaa laskutettavaan palkkioon. Onkin havaittu, että tilintarkastusyhteisöt saattavat tarjota tarkastusta alempaan hintaan silloin, kun on todennäköistä, että asiakassuhde jatkuu pidemmän ajan. Tällöin ajan kuluessa tilintarkastustoimisto voi saada takaisin toimeksiannon voittamisen yhteydessä annetun alennuksen. (Kwon ym. 2014.) Simon ja Francis (1988) päätyivät tutkimuksessaan samaan tulokseen, että tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä tilintarkastuksen hinta laskee. Hintaa pysyi matalammalla kahden vuoden ajan, mutta kolmen vuoden jälkeen ei ollut merkittävää havaintoa, että palkkiossa olisi enää alennusta. Tutkimuksen tulokset ovat linjassa DeAngelon (1981) ”low-balling” -ilmiön² kanssa.

Hayn ym. (2006) mukaan yleinen syy tilintarkastajan vaihtamiseen on tilintarkastuksen hinta. Hekin olettivat alhaisen hinnan toimeksiannon voiton yhteydessä liittyvän ”low-balling” -ilmiöön tai uuden tilintarkastajan kykyyn tarjota toimeksianto tehokkaammin. Kuten Francis ja Stokes (1986) totesivat, että pienyhtiöiden tilintarkastusmarkkinoilla on kovempi kilpailu suurempiin asiakkaisiin verrattuna, joutuvat tilintarkastusyhteisöt tarjoamaan toimeksiantoja edullisempaan hintaan voittaakseen ne. Fontaine ym. (2013) havaitsivat tutkimuksessaan asiakassuhteen laadun olevan avaintekijä tilintarkastajan vaihtamisen kannalta. Hintaa vaikuttaa vaihtamiseen silloin, kun asiakkaan mielestä tilintarkastaja ei ole heille läsnä. Toisaalta taas tilintarkastuksen laatu saattaa heikentyä toimeksiannon voittamisen seurauksena, sillä uuden asiakkaan päävastuullinen tilintarkastaja saattaa jättää tekemättä tärkeitä tarkastustoimenpiteitä, jos matala tilintarkastuspalkkio ei riitä kattamaan kaikkia työtunteja. Lisäksi uusi tilintarkastaja saattaa vaarantaa riippumattomuutensa säilyttääkseen asiakkaan tuleville vuosille, jotta toimeksiannon voittamisen yhteydessä tarjottu alhainen hinta saadaan korvattua. (Barua ym. 2020, 1.)

² ”Low-balling”-ilmiöllä tarkoitetaan tilannetta, jossa tilintarkastusyhteisö hyväksyy toimeksiannon normaalia alhaisemmalla hinnalla.

Hayn ym. (2006) mukaan aikaisempien tutkimusten mukaan tilintarkastuksen kesto tulisi ottaa tilintarkastuspalkkioihin liittyviin tutkimuksiin mukaan, sillä heidän suorittaman meta-analyysin perusteella uuden tilintarkastajan huomattiin olevan yhteyksissä matalimpiin tilintarkastuspalkkioihin. Tutkimuksen yhdeksänneksi hypoteesiksi saadaan:

H9: Tilintarkastusyhteisön vaihtumisen ja pienyhtiön lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetun palkkion välillä on negatiivinen yhteys.

3.1.11 Yhtiön tilikauden päättymispäivä

Jos yhtiön tilikausi ei ole kalenterivuosi, sitä kutsutaan murretuksi tilikaudeksi. Osakeyhtiön tilikausi määritetään yhtiötä perustettaessa joko perustamissopimuksessa tai yhtiöjärjestyksessä. Nykyisin tilikaudesta ei ole pakko määrätä yhtiöjärjestyksessä. Yhtiökokous päättää tilikauden muuttamisesta ja muutos on ilmoitettava kaupparekisteriin. (OYL 2:1; PRH 26.2.2020.) Yhtiön tilikausi on 12 kuukautta, mutta toimintaa aloitettaessa tai lopetettaessa taikka tilinpäätöksen ajankohtaa muutettaessa tilikausi saa olla tätä lyhyempi tai pitempi, kuitenkin enintään 18 kuukautta. (KPL 1:4.) Tilinpäätös on laadittava neljän kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä (KPL 3:6).

Monen yhtiön tilikausi on kalenterivuosi. Kun monen asiakasyhtiön tilikausi päättyy vuoden viimeisenä päivänä, kasvaa tilintarkastajien ja kirjanpitäjien työtaakka alkuvuonna. Kiireaika (engl. *busy season*) venyttää tilintarkastusyhteisöjen resursseja vaatien pitkiä työpäiviä, jotta kaikki tilintarkastukset saadaan suoritettua. Tilintarkastusyhteisöt voivat varautua kiireaikaan suorittamalla tilikauden aikaista tarkastusta, mutta kuitenkin kaikkia tarkastustoimenpiteitä ei voi suorittaa ennen tilikauden päättymistä, mikä aiheuttaa kiireen juuri keväälle. (López & Peters 2011, 359.)

Francis (1984) havaitsi tilintarkastajien laskuttavan matalampia tilintarkastuspalkkioita yhtiöiltä, joilla on murrettu tilikausi. Kiirekaudelle ajoittuvan tilintarkastuksen palkkio voi olla suurempi, koska työntekijöille joudutaan maksamaan ylitöistä. Toisaalta taas tilintarkastusyhteisöt saattavat tarjota tilintarkastusta alennuksella, jos tarkastus ajoittuu kiireajan ulkopuolelle, jotta työntekijöille riittää töitä. (Hay ym. 2006, 177.) Myös Ng ym. (2018) havaitsivat meta-analyysissään, että kiirekaudella tilintarkastajat laskuttavat noin 10 %:n suuruista palkkiolisää. Kun kysynnässä on vaihtelua, tilintarkastusyhteisöt voivat harjoittaa hintadiskriminointia ja siten laskuttaa eri hintoja asiakkailta samasta palvelusta. Heidän mukaansa tilintarkastusyhteisöjen kustannukset saattavat nousta kiirekaudella ylitöiden vuoksi. Lisäksi pitää huomioida uuden asiakkaan hyväksymisestä

aiheutuva vaihtoehtoiskustannus, jos tilintarkastusyhteisössä ei ole vapaata kapasiteettia palvella asiakasta. (Ng ym. 2018.)

Lisäksi on havaittu, että kysyntähuiput voivat heikentää taloudellisen raportoinnin laatua, jolloin virheitä esiintyy enemmän. (Feng 2013.) Liiketoiminnan kysyntähuippujen aikana tilintarkastajilla ja kirjanpitäjillä voi olla vähemmän aikaa asiakkaan neuvomiseen, mikä saattaa myös heikentää raportoinnin laatua (Höglund & Sundvik 2016, 11). Lisäksi López ja Peters (2011) havaitsivat tutkimuksessaan, että yhtiöt, joilla tilikausi on kalenterivuosi vaihtavat tilintarkastajaansa pienemmällä todennäköisyydellä verrattuna yhtiöihin, joiden tilikausi on murrettu. Selityksenä ilmiön taustalla on korkeammat vaihtamiskustannukset.

Kiireajan ulkopuolelle sijoittuva tilintarkastus saattaa olla asiakasyhtiölle edullisempi, koska tilintarkastajille on vähemmän töitä. Tutkielman kymmenenneksi hypoteesiksi saadaan:

H10: Murretun tilikauden ja pienyhtiön lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetun palkkion välillä on negatiivinen yhteys.

3.2 Yhteenveto hypoteeseista

Alla olevaan taulukkoon on koottu yhteenvetona palkkioita selittävät tekijät sekä niiden oletettu vaikutus tilintarkastuspalkkioihin. Tutkimuksessa on kymmenen hypoteesia, ja selittävinä tekijöinä käytetään kohdeyhtiön kokoa, tilintarkastusriskiä, osakkeenomistajien lukumäärää, tilintarkastajan ikää, tilintarkastajan sukupuolta, oman pääoman negatiivisuutta, tilitoimiston käyttöä, kirjanpitäjän kokemusta, tilintarkastajan vaihtumista sekä tilikauden päättymispäivä.

Taulukko 3 Tutkimuksessa käytetyt hypoteesit

SELITTÄVÄ TEKIJÄ	OLETETTU VAIKUTUS	HYPOTEE SIN NUMERO
Kohdeyhtiön koko	+	H1
Tilintarkastusriski	+	H2
Osakkeenomistajien lukumäärä	+	H3
Tilintarkastajan ikä	+	H4
Tilintarkastajana nainen	+	H5
Negatiivinen omapääoma	+	H6
Tilitoimiston käyttö	-	H7
KLT-kirjanpitäjä	-	H8
Tilintarkastajan vaihtuminen	-	H9
Yhtiön tilikausi	-	H10

4 EMPIIRINEN ANALYYSI

4.1 Tutkielmassa käytettävät menetelmät

4.1.1 Korrelaatioanalyysi

Kahden muuttujan välistä lineaarista riippuvuutta mitataan korrelaatiokertoimen tai lyhyemmin korrelaation avulla. Lineaarisella riippuvuudella tarkoitetaan sitä, että kahden muuttujan välistä yhteyttä voidaan kuvata suoralla tai sen osalla. Korrelaatiokertoimia on useita, mutta yleensä sillä viitataan Pearsonin korrelaatiokertoimeen. Pearsonin korrelaatiolla voidaan mitata kahden muuttujan välistä lineaarista riippuvuutta. Pearsonin korrelaatiokerroin voidaan laskea otoksesta seuraavalla tavalla:

$$r = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{n s_x s_y}, \quad (2)$$

jossa n on lukuparien x_i , y_i lukumäärä, s_x , s_y ovat muuttujien x ja y keskihajonnat sekä \bar{x} , \bar{y} ovat muuttujien x ja y keskiarvot.

Korrelaatiokertoimessa kerroin on normeerattu niin, että se saa arvoja suljetulla välillä $[-1, 1]$. Etumerkki osoittaa muuttujien välisen riippuvuuden suunnan, eli mikäli kerroin on positiivinen, muuttujat vaihtelevat keskenään samansuuntaisesti ja kertoimen ollessa negatiivinen muuttujien vaihtelu on keskenään vastakkaissuuntaista. Jos kerroin saa arvoksi 0, muuttujien välillä ei ole lineaarista riippuvuutta. Toisaalta vaikka kerroin olisi 0, muuttujien välillä voi olla riippuvuutta: se ei vain ole lineaarista muotoa. Kertoimen ollessa 1 muuttujien lineaarinen riippuvuus on täydellistä. (Gujarati & Porter 2009, 20; Heikkilä 2014, 192–193.)

On huomioitavaa, että muuttujien mahdollinen korrelaatio ei tarkoita kausaalisuutta. Kausaalisuhteella tarkoitetaan syy-seuraus-yhteyttä. Korrelaatio ei ole riittävä edellytys kausaalisuhteelle, sillä kaksi asiaa voivat esiintyä yhdessä tai samaan aikaan ilman, että toinen niistä on aiheuttanut toisen. (Heikkilä 2014, 193.)

Korrelaatiokertoimen on poikettava selvästi nollasta, ennen kuin voidaan tehdä johdopäätös muuttujien välisestä lineaarisesta riippuvuudesta. Korrelaatiokerrointa tulkittaessa tulee muistaa, että se mittaa vain lineaarista riippuvuutta, eikä millä tavoin lineaarinen yhteys muodostuu. (Heikkilä 2014, 194.)

4.1.2 Regressioanalyysi

Regressioanalyysi on tilastollinen menetelmä, jolla voidaan tutkia kahden tai useamman muuttujan välistä yhteyttä tarkasteltavaan, mielenkiinnon kohteena olevaan muuttujaan. Yksinkertaisimmassa lineaarisessa regressiomallissa ilmiötä kuvataan yhden selittävän (engl. *independent*) muuttujan avulla. Muuttujaa y , jota mallissa kuvataan, kutsutaan selitettäväksi muuttujaksi (engl. *dependent*). Näiden muuttujien avulla muodostetaan regressiosuora:

$$y = a + bx + \varepsilon, \quad (3)$$

jossa a on vakio, b on regressiokerroin ja ε on virhetermi. Vakio a kuvaa suoran ja y -akselin leikkauspistettä. Regressiokerroin b puolestaan kuvaa, kuinka paljon muuttuja y keskimäärin muuttuu, kun muuttujan x arvo kasvaa yhden yksikön verran. Yhtälöön lisätään myös mukaan residuaali eli jäännöstermi ε , joka kuvaa mallissa esiintyvää satunnaisvaihtelua. Satunnaisvaihtelulla tarkoitetaan sitä osaa muuttujan y arvosta, jota mallin antama arvio ei pysty ennustamaan. Mallin hyvyttä, eli kuinka suuri osa muuttujan y vaihtelusta voidaan selittää selittävien muuttujien avulla, kutsutaan selitysasteeksi. (Yan & Su 2009, 1–2; Heikkilä 2014, 222–223.)

Regressiomalliin voidaan lisätä useampia selittäviä muuttujia, jolloin sitä kutsutaan monimuuttujaregressioksi. Monimuuttujaregressiomalli on esitetty kaavassa numero neljä:

$$y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \dots + b_nx_n + \varepsilon \quad (4)$$

Edellä esitetty kaava on vastaava kuin kaava numero kaksi. Kaavassa b_1, \dots, b_n ovat tuntemattomia kertoimia, x_1, \dots, x_n ovat selittäviä muuttujia, n on selittävien muuttujien määrä ja ε on virhetermi. (Yan & Su 2009, 3; Heikkilä 2014, 223.)

Jotta lineaarinen regressiomalli on mielekästä muodostaa, tulee tiettyjen edellytysten toteutua. Ensinnäkin muuttujan y arvojen tulee riippua muuttujan x arvoista lineaarisesti. Lisäksi multikollineaarisuutta, jolla tarkoitetaan, että selittävät muuttujat korreloivat keskenään, ei saisi esiintyä. Virhetermin eli residuaalin ja selitettävän muuttujan tulee olla normaalisti jakautunut. Lisäksi homoskedastisuusoletuksen tulee täyttyä, eli tällöin

virhetermin varianssin tulee olla vakio. (Gujarti & Porter 2009, 434; Heikkilä 2014, 223, 235.)

4.2 Tutkielmassa käytettävä aineisto ja testitulokset

4.2.1 Aineisto

Tutkielman empiirisessä osiossa käytettävä aineisto on kerätty yhdestä Suomessa toimivasta tilintarkastusyhteisöstä. Aineistoon valittiin vain yksityisiä osakeyhtiöitä ja myös konsernit on rajattu aineiston ulkopuolelle. Lisäksi tarkastelu kohdistui vain tilintarkastuspalkkioihin. Tilintarkastuspalkkiot ovat vuonna 2018 päättyneiden tilikausien lakisääteisen tilintarkastuksen palkkioita. Koko aineisto käsittää yhteensä 98 yhtiötä.

Taulukossa neljä esitetään aineiston keskeiset tunnusluvut. Palkkioista ei esitetä tunnuslukuja salassapitovelvollisuuden takia.

Taulukko 4 Aineiston tunnusluvut

MUUTTUJA	KESKIARVO	MEDIAANI	KESKIHAJONTA	MINIMI	MAKSIMI	N
LNASSET	13,17	13,29	1,28	9,94	16,26	98
NVREC	33,03	31,95	27,52	0,00	95,14	98
PROFIT	-1,94	5,34	36,35	-229,21	49,50	98
LEVERAGE	13,16	0,00	25,40	0,00	202,52	98
AGE	54,78	52,00	7,57	29,00	62,00	98
NONCAL	0,11	0,00	0,47	0,0	1,00	98
SHAREHOLDERS	3,19	2,00	4,58	1,0	37,00	98
LOSS	0,32	0,00	0,47	0,0	1,00	98
NEGEQUITY	0,08	0,00	0,27	0,0	1,00	98
GENDER	0,15	0,00	0,36	0,0	1,00	98
OUTSOURCING	0,79	1,00	0,41	0,0	1,00	98
KLT	0,27	0,00	0,45	0,0	1,00	98
NEWCLIENT	0,11	0,00	0,32	0,0	1,00	98

Muuttujien INVREC, LEVERAGE, AGE, NONCAL, SHAREHOLDERS, LOSS, NEQEGUITY, GENDER, KLT ja NEWCLIENT keskiarvot ovat mediaaneja suuremmat, josta voidaan päätellä jakauman olevan vasemmalle vino. Kun jakauma on vasemmalle vino, muuttujat saavat paljon suuria, yli keskiarvon olevia arvoja. Edellä mainituissa muuttujissa myös minimin ja maksimin välinen ero on suuri. Vastaavasti puolestaan muuttujan PROFIT keskiarvo on pienempi kuin mediaani, jolloin jakauma on oikealle vino, jolloin muuttuja saa paljon alle keskiarvon suuruisia arvoja. Myöskin muuttujan minimin ja maksimin välinen ero on suhteellinen suuri: aineiston huonoimmin

kannattavan yhtiön nettotuloksen suhteellinen osuus taseen loppusummasta on melkein -230 % kun taas parhaimmin kannattavimman vastaava suhdeluku on noin 50 %.

Tämäkin tutkielma tukee havaintoa, että pienet yhtiöt tyypillisesti ulkoistavat taloushallintonsa: aineiston yhtiöistä 79 % oli ulkoistanut kirjanpitonsa ja 27 %:ssa kirjanpitäjänä toimi auktorisoitu kirjanpitäjä. Lisäksi kuten tyypillisesti pienissä yhtiöissä on vain muutama osakkeenomistaja, tässäkin aineistossa osakkeenomistajia oli keskimäärin 3,2. Osakkeenomistajien mediaanin on keskiarvoa pienempi, jolloin muuttujat saavat paljon pieniä arvoja.

Tutkielman aineiston yhtiöistä 32 %:lla vuonna 2018 päättynyt tilikausi oli tappiolinen. Lisäksi 8 %:lla aineiston yhtiöistä oma pääoma oli negatiivinen. Iän jakauma on melko vino aineistossa, sillä minimin ja maksimin välinen ero on suuri ja keskiarvo on myös suhteellisen korkea.

Tässä aineistossa 15 %:ssa kohdeyhtiöissä päävastuullisena tilintarkastajana on nainen ja päävastuullisten tilintarkastajien keskimääräinen ikä on 54,8 vuotta.

4.2.2 Malli

Luvussa 3 muodostetuista hypoteeseista johdetaan tässä tutkimuksessa käytetty regressiomalli, joka on muotoa:

$$LN\text{FEE} = a + b_1LN\text{ASSET} + b_2INV\text{REC} + b_3PROFIT + b_4LEVERAGE + b_5SHAREHOLDERS + b_6AGE + b_7LOSS + b_8NEGEQUITY + b_9GENDER + b_{10}OUTSOURCING + b_{11}KLT + b_{12}NEWCLIENT + b_{13}NONCAL + \varepsilon \quad (5)$$

Muuttujien selitykset on esitetty taulukossa 5. Muuttujat edustavat tyypillisempiä tekijöitä, joita on tarkasteltu aikaisemmissa tilintarkastuspalkkioita käsittelevissä tutkimuksissa sekä tekijöitä, jotka ovat juuri pienyhtiöille tunnusomaisia ominaisuuksia.

Taulukko 5 Regressiomallissa käytettävien muuttujien selitykset

MUUTTUJA	SELITYS
LNFEED	Lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetun palkkion luonnollinen logaritmi.
LNASSET	Taseen loppusumman luonnollinen logaritmi.
INVREC	Vaihto-omaisuuden ja taseen lyhyt- ja pitkäaikaisten myyntisaamisten prosentuaalinen osuus taseen loppusummasta. Saadaan kaavasta (vaihto-omaisuus+lyhyt- ja pitkäaikaiset myyntisaamiset) / taseen loppusumma * 100
PROFIT	Nettotuloksen prosentuaalinen osuus taseen loppusummasta. Saadaan kaavasta nettotulos / taseen loppusumma *100
LEVERAGE	Velkaantuneisuuden prosentuaalinen osuus taseen loppusummasta. Saadaan kaavasta (pitkä- ja lyhytaikaiset rahoitusvelat) / taseen loppusumma *100
SHAREHOLDERS	Osakkeenomistajien lukumäärä
AGE	Tilintarkastajan ikä
LOSS	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, kun kohdeyhtiön tilikauden tulos oli tappiollinen ja arvon 0 muulloin
NEGEQUITY	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, kun kohdeyhtiön oma pääoma on negatiivinen ja arvon 0 muulloin
GENDER	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, kun päävastuullinen tilintarkastaja on nainen ja arvon 0 muulloin
OUTSOURCING	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, kun kohdeyhteisö on ulkoistanut kirjanpidon ja arvon 0 muulloin
KLT	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, kun kohdeyhteisön kirjanpitäjä on auktorisoitu ja arvon 0 muulloin
NEWCLIENT	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, kun tilintarkastusyhteisö vaihtuu ja arvon 0 muulloin
NONCAL	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, kun kohdeyhtiön tilikausi on murrettu ja arvon 0 muulloin

Regressiomallissa selitettävänä muuttujana on LNFEED, joka kuvaa lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden luonnollista logaritmia. Logaritmimuunnoksella palkkiot noudattavat paremmin normaalijakaumaa ja muunnos on linjassa aikaisempien tutkimusten kanssa (Simunic 1980; Hay ym. 2006; Al-Harshani 2008).

Tutkimukseen valittiin tarkastettavan yhtiön kokoa kuvaamaan taseen loppusumma LNASSET, johon tehtiin myös logaritmimuunnos. Logaritmimuunnoksen tarkoituksena on saada palkkioiden ja kohdeyhtiön koon välinen suhde lineaariseksi. (Niemi 3/2003, 14.)

Tarkastettavan yhtiön riskisyyttä mitataan neljällä eri muuttujalla, jotka ovat INVREC, PROFIT, LOSS ja LEVERAGE, joiden käyttö perustuu aiempiin tutkimuksiin (ks. esim. Simunic 1980; Hay ym. 2006; Naser & Hassan 2016). Muuttuja INVREC kuvaa tarkastettavan yhtiön vaihto-omaisuuden ja myyntisaamisten osuutta taseen loppusummasta. Muuttuja PROFIT kuvaa puolestaan kohdeyhtiön kannattavuutta ja se saadaan jakamalla nettotulos taseen loppusummalla. Muuttuja LOSS kuvaa tilikauden tulosta. Muuttuja on dummy-muuttuja ja saa arvokseen 1, jos tarkastettava tilikausi oli

tappiollinen ja arvon 0, jos tilikausi oli voitollinen. LEVERAGE-muuttuja kuvaa kohdeyhtiön velkaantuneisuutta. Muuttuja saadaan jakamalla pitkä- ja lyhytaikaiset pankkilainat taseen loppusummalla.

Malliin lisättiin oman pääoman negatiivisuutta kuvaava dummy-muuttuja NEGEQUITY, joka saa arvokseen 1, jos kohdeyhtiön oma pääoma on tarkastettavalla tilikaudella negatiivinen ja arvon 0 muulloin.

Tilintarkastajan ominaisuuksia mitataan muuttujilla GENDER ja AGE. Muuttuja GENDER on dummy-muuttuja ja kuvaa tilintarkastajan sukupuolta. Muuttuja saa arvokseen 1, jos päävastuullinen tilintarkastaja on nainen ja arvon 0, kun päävastuullinen tilintarkastaja on mies. Muuttuja AGE kuvaa tilintarkastajan ikää vuosina ja muuttujaa käytetään approksimaationa tilintarkastajan kokemukselle.

Kirjanpidon ulkoistamista kuvataan muuttujalla OUTSOURCING. Muuttuja on dummy-muuttuja, joka saa arvokseen 1, kun kohdeyhtiö on ulkoistanut kirjanpitonsa ja muutoin arvon 0. Muuttuja KLT on myös dummy-muuttuja ja se kuvaa kirjanpitäjän kokemusta. Muuttuja saa arvokseen 1, kun kohdeyhtiön kirjanpitäjä on suorittanut KLT-tutkinnon ja arvon 0 muulloin.

NEWCLIENT kuvaa tilintarkastusyhteisön vaihtumista. Muuttuja saa arvokseen 1, jos asiakas oli uusi ja arvon 0 muulloin. Muuttuja NONCAL on myös dummy-muuttuja, joka kuvaa kohdeyhtiön tilikautta. Muuttuja saa arvokseen 1, jos tarkastettavan yhtiön tilikausi on murrettu ja arvon 0, jos tilikausi on kalenterivuosi. Muuttuja otettiin mukaan tutkielmaan, koska kaikilla aineiston yhtiöillä ei ollut sama tilikausi.

Tutkielmassa käytettyjen muuttujien oletettu vaikutus vastemuuttujaan LNFEED on esitetty taulukossa 6.

Taulukko 6 Selittävien muuttujien oletettu vaikutus vastemuuttujaan

MUUTTUJA	OLETETTU VAIKUTUS VASTEMUUTTUJAAN LNFEET
LNASSET	+
INVREC	+
PROFIT	+
LEVERAGE	+
SHAREHOLDERS	+
AGE	+
LOSS = 1	+
NEGEQUITY = 1	+
GENDER = 1	+
OUTSOURCING = 1	-
KLT = 1	-
NEWCLIENT = 1	-
NONCAL = 1	-

Kohdeyhtiön kokoa mittaavan muuttujan LNASSET oletetaan vaikuttavan positiivisesti muuttujaan LNFEET, sillä kohdeyhtiön koon kasvaessa tarkastettavien erien määrä kasvaa myös. Tarkastettavan yhtiön riskisyyttä mitataan neljällä muuttujalla, joita ovat INVREC, PROFIT, LEVERAGE ja LOSS. Kohdeyhtiön riskisyyden kasvaessa tilintarkastuspalkkion oletetaan myös kasvavan, sillä kohonnutta riskiä kompensoidaan suuremmalla palkkiolla. INVREC-muuttujan oletetaan kasvattavan tilintarkastuspalkkioita, sillä varaston ja myyntisaamisten tarkastus vaatii erityisiä tarkastustoimenpiteitä. Lisäksi kohdeyhtiön kannattavuuden (PROFIT) huonontuessa sekä tappiollisen tilikauden (LOSS) oletetaan myös kohottavan tilintarkastuspalkkioita, sillä tilintarkastajat altistuvat suuremmalle riskille. Myöskin pahasti velkaantuneiden yhtiöiden (LEVERAGE) tilintarkastuspalkkion oletetaan olevan suurempi, sillä velkaantuneissa yhtiöissä esiintyy agenttiongelmia velkojien ja omistajien välillä.

Osakkeenomistajien määrää kuvaavan SHAREHOLDERS muuttujan oletetaan myös vaikuttavan positiivisesti tilintarkastuspalkkioon. Osakkeenomistajien lukumäärän kasvaessa tilintarkastajan rooli muuttuu enemmän perinteiseen valvontarooliin johtuen

pienien yhtiöiden sisäisen valvonnan puutteesta. Muuttujan NEGEQUITY, joka kuvaa tarkastettavan yhtiön omaa pääomaa tarkastusvuonna, oletetaan nostavan tilintarkastuspalkkioita. Negatiivinen oma pääoma heijastuu kirjanpitovelvollisen toiminnan jatkuvuuden arviointiin, johon tilintarkastajan tulee ottaa kantaa tilintarkastusta suorittaessaan. Yhtiön toiminnan jatkumisen arvioinnin oletetaan kasvattavan tilintarkastuspalkkioita, sillä sitä pidetään yhtenä hankalimmista päätöksistä, joita tilintarkastajat tekevät sekä mukautetun kertomuksen antamisen on havaittu olevan yhteyksissä korkeampiin palkkioihin (Basioudis ym. 2008).

Muuttujan OUTSOURCING oletetaan laskevan tilintarkastuksesta maksettavaa palkkioita, sillä tilitoimistojen oletetaan tuottavan korkealaatuisempia tilinpäätöksiä, joissa on siis vähemmän virheitä, kuin pieniyhtiön oman taloushallinnon osaston. Virheiden vähäinen määrä on yhteydessä tarkastukseen käytettävään aikaan, joka puolestaan vaikuttaa palkkioon. Kirjanpitäjän osaamista kuvaavan muuttujan KLT oletetaan myös vaikuttavan negatiivisesti tilintarkastuspalkkioon, sillä KLT-kirjanpitäjien oletetaan tuottavan laadukkaampia tilinpäätöksiä, kuin ei-auktorisoidun kirjanpitäjän.

Tilintarkastajan ominaisuuksia mitataan muuttujilla GENDER ja AGE. Tilintarkastajan ollessa nainen oletetaan tilintarkastuspalkkion olevan suurempi, sillä esimerkiksi Iittonen ja Peni (2012) havaitsivat naistilintarkastajien laskuttavan korkeampia palkkioita. Tilintarkastajan iän oletetaan myös vaikuttavan tilintarkastuspalkkioon positiivisesti, sillä ikää käytetään approksimaationa tilintarkastajan kokemukselle.

Tilintarkastusyhteisön vaihtumisen oletetaan vaikuttavan negatiivisesti tilintarkastuspalkkioon, sillä toimeksiannon voittaminen on saattanut vaatia alhaisen hinnan tarjoamista. Jos tarkastettava tilikausi on tilintarkastusyhteisön ensimmäinen, muuttuja NEWCLIENT saa arvokseen 1. Pienissä yhtiöissä tilintarkastajaa vaihdetaan useimmiten juuri hinnan perusteella, jonka takia muuttuja otettiin malliin mukaan (Horsmanheimo & Steiner 2008).

Koska palkkiot kerättiin vuonna 2018 päättyneiltä tilikausilta, malliin lisättiin myös muuttuja NONCAL, joka kuvaa tilikauden päättymispäivää. Muuttujan oletetaan vaikuttavan negatiivisesti tilintarkastuspalkkioon, sillä kun kohdeyhtiön tilikausi on murrettu, sen tarkastusajankohta ei välttämättä osu kevään kiireaikaan, jolloin palkkion on havaittu olevan aikaisemmissa tutkimuksissa matalampi (Francis 1984).

4.2.3 Korrelaatioanalyysin tulokset

Korrelaatioanalyysin tarkoituksena on antaa viitteitä mahdollisesta haitallisesta multikollineaarisuudesta ja sen laatiminen lineaarisen regressioanalyysin kannalta on välttämätöntä.

Pearsonin korrelaatiokertoimet on esitetty taulukossa 7. Taulukkoon on tummennettu kolme voimakkaimmin korreloivaa muuttujaa. Analyysi ei kerro mahdollisista kausaalisuussuhteista. Korrelaatioanalyysi on suoritettu yksipuolisena testinä, jossa nollahypoteesina on, ettei muuttujien välillä ole lineaarista riippuvuutta (eli korrelaatio on 0). Taulukkoon on merkattu *-merkillä ne korrelaatiot, joiden p-arvo on pienempi kuin 5 %. Näissä tapauksissa nollahypoteesi voidaan hylätä, jolloin vastahypoteesi, eli että korrelaatiokertoimet ovat tilastollisesti merkitsevästi nolasta poikkeavia, jää voimaan.

Taulukko 7 Pearsonin korrelaatiomatriisi

MUUTTUJAT	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1 LNFEET	1													
2 LNASSET	0,472*	1												
3 INVREC	0,150	-0,143	1											
4 PROFIT	0,088	0,343*	0,018	1										
5 LEVERAGE	0,167	0,008	-0,106	-0,597*	1									
6 SHAREHOLDERS	0,288	0,090	0,027	-0,053	0,125	1								
7 AGE	-0,009	0,002	-0,095	-0,041	-0,109	-0,068	1							
8 LOSS	-0,055	-0,149	0,021	-0,574*	0,209*	0,247*	0,067	1						
9 NEQEGUITY	-0,107	-0,145	-0,122	-0,538*	0,336*	-0,021	0,077	0,358*	1					
10 GENDER	0,004	-0,080	-0,015	0,067	-0,069	-0,106	-0,341*	-0,045	-0,127	1				
11 OUTSOURCING	-0,154	-0,177*	0,102	0,061	0,005	0,116	-0,033	-0,073	-0,026	-0,192	1			
12 KLT	0,034	-0,148	0,167*	-0,112	0,170*	0,127	-0,081	0,072	-0,017	0,055	0,322	1		
13 NEWCLIENT	0,216*	0,068	-0,044	-0,140	0,228*	0,062	-0,195*	0,036	0,012	0,028	-0,051	0,1425	1	
14 NONCAL	0,082	0,002	0,07*	0,177*	-0,084	0,034	-0,053	-0,160	-0,134	0,057	0,109	-0,004	0,157	1

*Korrelaatio on merkitsevä 5 % tasolla (yksipuolinen testi)

Kolme voimakkainta tilastollisesti merkitsevää korrelaatiota on tummennettu

Voimakkain korrelaatio (-0,597) on PROFIT ja LEVERAGE muuttujien välillä. Tämä on luonnollinen tulos, sillä negatiivinen korrelaatio osoittaa, että velkaantuneisuuden kasvaessa kannattavuus heikkenee. Toiseksi korkein korrelaatio (-0,574) on muuttujien LOSS ja PROFIT välillä. Selitys on myöskin hyvin ymmärrettävä ja osittain liittyy edellä mainittuun korrelaatioon, sillä jos tarkastettavan yhtiön tilikausi on ollut tappiollinen, se heikentää myöskin kannattavuutta. Molempia muuttujia laskettaessa niissä käytetään tilikauden tulosta, joka myös on yksi selitys korrelaation taustalla. Kolmanneksi korkein korrelaatiokerroin on NEGEQUITY ja PROFIT -muuttujien välillä. Korrelaatiokerroin saa arvokseen -0,538 eli jos tarkastettavan yhtiön oma pääoma on negatiivinen, se on yhteydessä myös huonompaan kannattavuuteen. Yleensä oman pääoman menettäneet yhtiöt kärsivät kannattavuusongelmasta.

Tilastollisesti merkitsevä korrelaatio on myös tilintarkastuspalkkioiden LNFEED ja taseen loppusumman LNASSET välillä. Kerroin on 0,472 eli taseen loppusumman kasvaessa tilintarkastuspalkkio kasvaa myös. Edellä mainittu korrelaatio selittyy todennäköisesti tarkastukseen käytettävällä ajalla. Muita kohtalaisen voimakkaita tilastollisesti merkitseviä korrelaatioita on muuttujien PROFIT ja LNASSET, NEGEQUITY ja LEVERAGE välillä sekä LOSS ja NEGEQUITY. Ensin mainittujen kerroin on 0,343 eli kannattavuuden parantuminen kasvattaa taseen loppusummaa. Korrelaatioon ei ole löydettävissä kovin yksiselitteistä selitystä, sillä taseen loppusummaan vaikuttaa moni muukin tekijä ja tilikauden voittoa voidaan esimerkiksi jakaa osinkona tai käyttää lainojen maksuun, mikä puolestaan pienentää taseen loppusummaa. NEGEQUITY ja LEVERAGE -muuttujien välillä on puolestaan 0,336 korrelaatio. Tämän tulkinta on, että jos yhtiön omapääoma on negatiivinen, yhtiön velkaantuneisuus kasvaa. Muuttujien LOSS ja NEGEQUITY positiivisen 0,358 korrelaation selitys on myös luonnollinen, sillä tappiollinen tilikausi syö yhtiön voittovaroja.

Gujartin ja Porterin (2009, 338) mukaan, jos korrelaatiokerroin ylittää 0,8, voi multikollineaarisuudesta tulla ongelma. Tässä tutkimuksessa mikään korrelaatiokerroin ei ylitä tuota rajaa, joten viitteitä multikollineaarisuudesta ei ole.

4.2.4 Regressioanalyysin tulokset

Taulukossa 8 on esitetty regressioanalyysin tulokset. Taulukkoon on tummennettu tilastollisesti merkitsevät selittäjät 5 % merkitsevyystasolla.

Taulukko 8 Regressioanalyysin tulokset

MUUTTUJA	ODOTETTU MERKKI	KERROIN	P-ARVO
VAKIO		4,007	<0,001
LNASSET	+	0,207	<0,001
INVREC	+	0,005	<0,05
PROFIT	+	0,000	0,992
LEVERAGE	+	0,004	0,147
SHAREHOLDERS	+	0,034	<0,05
AGE	+	0,009	0,217
LOSS	+	-0,127	0,380
NEGEQUITY	+	-0,060	0,788
GENDER	+	0,137	0,390
OUTSOURCING	-	-0,184	0,191
KLT	-	0,035	0,781
NEWCLIENT	-	0,285	0,647
NONCAL	-	-0,051	0,102
Selitysaste R ²	0,413		
Korjattu selitysaste R ²	0,322		
F-arvo	4,548	<0,001	

Mallin selitysasteeksi R² saatiin 41,3 % ja korjatuksi selitysasteeksi R² 32,2 %. Selitysasteen avulla voidaan mitata, kuinka paljon muuttujan y vaihtelusta eli tässä tapauksessa LNFEET vaihtelusta voidaan selittää kaikkien selittävien muuttujien avulla. Pelkkä selitysaste ei kuitenkaan ole riittävä mittari mallin hyvyydelle, sillä sen avulla ei voida ottaa huomioon selittävien tekijöiden lukumäärää. Selitystasetta voidaan aina kasvattaa lisäämällä malliin uusia muuttujia. Korjattu selitysaste R² huomioi selittävien muuttujien lukumäärän. Korjattu selitysaste kasvaa vain, jos uusi selittävä muuttuja lisää mallin hyvyttä. F-testillä puolestaan mitataan regressiokertoimien yhteistä merkitsevyyttä. F-testin nollahypoteesin mukaan jokaisen selittävän muuttujan kerroin on nolla ja vastahypoteesin mukaan ainakin yksi kertoimista on nolasta poikkeava. (Heikkilä 2014, 235.)

Estimoitu regressiomalli selittää 32,2 % pienten yhtiöiden lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetun palkkion vaihtelua. F-testin arvo on 4,548 ja sen p-arvo on pienempi kuin 0,001, jolloin nollahypoteesi hylätään. Toisin sanoen ainakin yksi kertoimista on nolasta poikkeava 5 % merkitsevyytasolla, joten mallilla voidaan selittää tilintarkastuspalkkioita.

Lisäksi taulukko 5 havainnollistaa, että taseen loppusumma (LNASSET), vaihtomaisuuden ja myyntisaamisten osuus taseen loppusummasta (INVREC) sekä

osakkeenomistajien lukumäärä (SHAREHOLDERS) ovat tilastollisesti merkitseviä selittäjiä. Näistä taseen loppusummalla on suurin positiivinen kerroin (0,207) eli taseen loppusumman kasvaminen on yhteydessä tilintarkastuspalkkion keskimääräiseen arvoon. Toinen tilastollisesti merkitsevä selittäjä on osakkeenomistajien lukumäärä (SHAREHOLDERS) kertoimella 0,034. Vaihto-omaisuuden ja myyntisaamisten osuus taseen loppusummasta (INVREC) kerroin on puolestaan 0,005.

Tarkastettavan yhtiön ulkoisilla ominaisuuksilla eli tilitoimiston käytöllä (OUTSOURCING) ja kirjanpitäjän auktorisoinnilla (KLT) ei näytä olevan vaikutusta tilintarkastuspalkkioiden suuruuteen, sillä näiden muuttujien kertoimet eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Tilintarkastusriskiä mallintavista muuttujista vain varaston ja myyntisaamisten osuus taseen loppusummasta vaikuttaa tilastollisesti merkitsevästi tilintarkastuspalkkioihin. Kannattavuudella, velkaantuneisuudella ja tappiolla ei havaittu olevan tässä tutkielmassa vaikutusta tilintarkastuspalkkioihin.

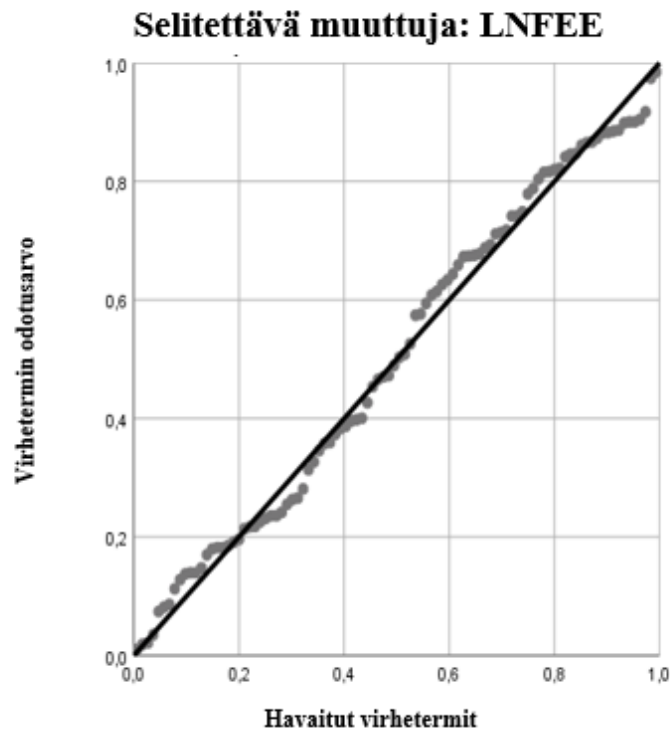
Huomattavaa on, ettei oman pääoman negatiivisuus vaikuttanut tilintarkastuspalkkioihin. Kuten aikaisemmin todettiin, toiminnan jatkuvuuden arvioinnin on havaittu olevan yksi vaikeimmista päätöksistä, joita tilintarkastaja tekee. Tämän olisi voinut kuvitella vaikuttavan lisääntyneen työmäärän ja riskin muodossa tilintarkastuspalkkioihin. Myöskään tilintarkastajan vaihtumista kuvaavan muuttujan NEWCLIENT ei havaittu olevan tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä tilintarkastuspalkkioihin.

Tilintarkastajan ominaisuuksilla ei myöskään havaittu tässä tutkimuksessa olevan palkkioihin vaikutusta. Tilintarkastajan ollessa nainen regressiokerroin on positiivinen eli naisten laskuttamat tilintarkastuspalkkiot ovat suurempia miehiin verrattuna. Aiemmissa tutkimuksissa kerroin oli myös positiivinen, mutta tässä tutkielmassa tulos ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä. Myöskään tilintarkastajan ikä ei ollut tilastollisesti merkitsevä palkkioita selittävä tekijä.

Tilikauden päättymistä kuvaavan muuttujan NONCAL kerroin ei ole tilastollisesti merkitsevä, jolloin se ei vaikuta tämän tutkielman mukaan tilintarkastuspalkkioihin. Eli kiirekaudelle osuvista tilintarkastuksista ei peritä korkeampia palkkioita.

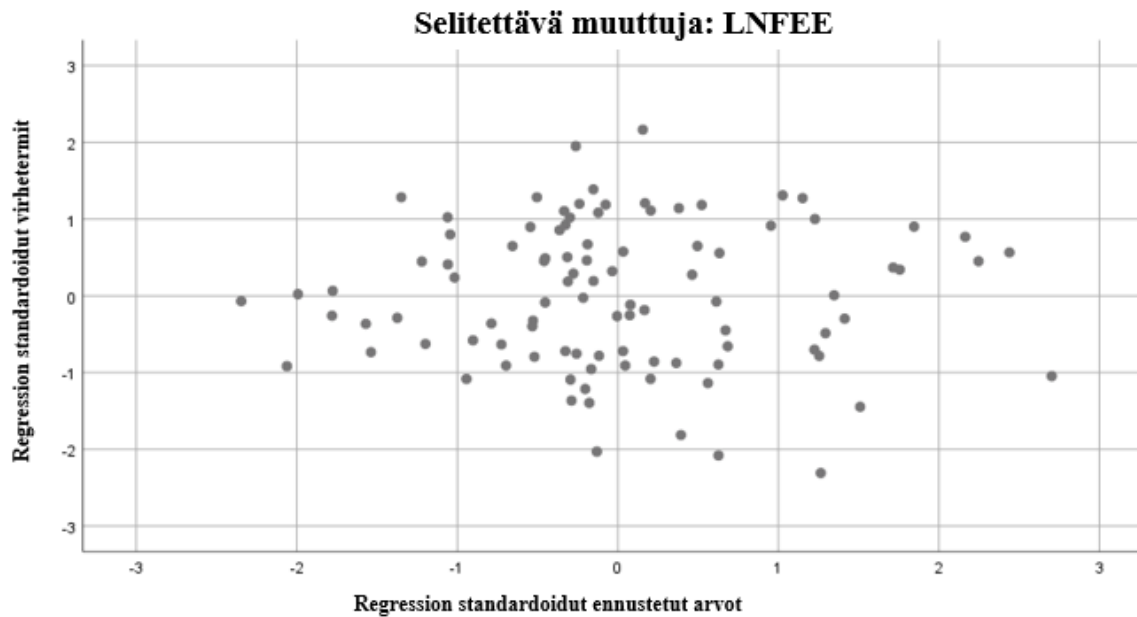
Jotta regressioanalyysin tuloksia voidaan tulkita, pitää luvun alussa mainittujen oletusten olla voimassa. Yllä korrelaatioanalyysin tarkastelun yhteydessä todettiin, etteivät muuttujat korreloi merkittävästi toistensa kanssa, joten niiden välillä ei esiinny multikollineaarisuutta ja näin regressioanalyysin tuloksia voidaan pitää luotettavina.

Regressioanalyysin oletuksena on myös havaintojen virhetermien normaalijakautuneisuus. Tätä oletusta voidaan tutkia normaalijakaumakuvion avulla, jossa y-akselilla on standardoitujen virhetermien odotusarvot ja x-akselille havaintojen oikeat standardoidut virhetermit. Alla kuva 1 havainnollistaa, että virhetermit kulkevat melko lineaarisesti kulmasta kulmaan, joten ne ovat normaalisti jakautuneet.

Kuva 1 Jäännöstermin normaalijakautuneisuus

Regressioanalyysin yhtenä oletuksena on myös homoskedastisuus, jolla tarkoitetaan, että virhetermin varianssi on vakio. Tällöin virhetermin hajonta ei vaihtele havaintojen suuruuden mukaan. Alla olevassa kuvassa 2 on x-akselilla regression standardoidut ennustetut arvot ja y-akselilla standardoidut virhetermit. Pisteiden tulisi olla levittäytynyt satunnaisesti, jolloin kuviossa ei tulisi olla näkyviä trendejä.

Kuva 2 Homoskedastisuus

Kuviosta näkyy, että hajontakuviossa pisteet ovat levittäytyneet melko satunnaisesti, jolloin oletus heteroskedastisuudesta toteutuu kohtalaisen hyvin. Tämänkin osalta regressioanalyysin tuloksia voidaan pitää luotettavin.

4.3 Johtopäätökset tuloksista

Tämän tutkielman tavoitteena oli tutkia tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavia tekijöitä pienissä yhtiöissä. Tutkimuksen aineisto kerättiin Suomessa toimivasta tilintarkastusyhteisöstä ja aineisto käsitti yhteensä 98 havaintoa vuonna 2018 päättyneiden tilikausien tilintarkastuspalkkioista. Tutkimuksen tavoitteena oli lisätä tietoa pienten yhtiöiden tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavista tekijöistä. Tutkimuksen tavoitteesta muodostettiin yksi tutkimuskysymys. Aiempien tutkimusten ja pienyhtiöiden tyypillisten ominaisuuksien perusteella muodostettiin 10 hypoteesia.

Tutkimuksen regressiomallin selitysaste jäi melko alhaiseksi (32,2 %), mutta johtuen aiempien tutkimusten puutteesta, selitysasteelle ei ole varsinaista vertailuarvoa. Selitysasteen alhaisuuden saattaa selittää pienyhtiöiden tilintarkastusmarkkinoilla vallitseva kova kilpailu. Tilintarkastajaa vaihdetaankin yhä useammin juuri hinnan perusteella, mikä pakottaa pitämään palkkioiden hinnat maltillisina, jolloin ne eivät välttämättä riipu niin paljoa tarkastettavan yhtiön ominaisuuksista. Toisaalta palkkiot saatetaan myös sopia

kiinteiksi etukäteen, jolloin myöskään tarkastettavan yhtiön tai tilintarkastajan ominaisuudet eivät vaikuta niihin. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 199, 205–207.)

Hypoteesit numero 1–3 saivat tukea ja muut hypoteesit hylättiin. Ensimmäinen hypoteesi koski tarkastettavan yhteisön kokoa. Aikaisempien tutkimusten mukaisesti myös tässäkin tutkielmassa havaittiin kohdeyhtiön koon olevan palkkioiden paras selittäjä, joten tämä tutkielma on linjassa niiden kanssa (Simunic 1980; Hay ym. 2006, 169). Bell ym. (1994) havaitsivat tutkimuksessaan, että kohdeyhtiön koon selityksaste voi olla merkittävästi matalampi pienemmissä yhtiöissä. Tämä tutkielma tukee edellä mainittua havaintoa, sillä kuten aiemmin todettiin, pieniyhtiöiden tilintarkastuspalkkiot saatetaan sopia etukäteen kiinteiksi ja alan kova kilpailu voi vaikuttaa niihin. Tässä tutkielmassa tilintarkastajan vaihtumisen kerroin on negatiivinen, muttei tilastollisesti merkitsevästi, joten tutkielmassa ei saatu todistettua tilastollisesti merkitsevästi, että tilintarkastajan vaihtaminen laskee palkkioita.

Hypoteesi numero kaksi tarkasteli kohdeyhtiön riskisyyttä. Hypoteesi sai tukea eli kohdeyhtiön riskisyys kasvattaa tilintarkastuspalkkioita. Al-Harshanin (2008) mukaan tilintarkastusyhteisöt laskuttavat riskipreemiota tai lisäävät tarkastustoimenpiteiden määrää alentaakseen kohonnutta tilintarkastusriskiä. Tässä tutkielmassa havaittiin, että mitä suurempi myyntisaamisten ja vaihto-omaisuuden suuruus suhteessa taseen loppusummaan on, sitä suurempi laskutettava tilintarkastuspalkkio on. Näiden erien tarkastus vaatii erityisiä tarkastustoimenpiteitä, kuten vahvistuksia ja inventointeja, jotka todennäköisesti selittivät vaikutuksen. Näihin eriin sisältyy myös virheen suurempi todennäköisyys, mikä saattoi myös vaikuttaa saatuun tulokseen. (Simunic 1980; Hay ym. 2006.) Riskiä mitattiin myös kohdeyhtiön kannattavuudella (PROFIT ja LOSS) sekä velkaantuneisuudella (LEVERAGE). Näiden muuttujien ei havaittu olevan tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettuihin palkkioihin. Kannattavuuden vaikutus tilintarkastuspalkkioihin on muutenkin hieman epäselvä, sillä toisaalta asiakkaan heikko taloudellinen tilanne nostaa riskiä, mutta toisaalta se vaikuttaa myös asiakkaan kykyyn maksaa tilintarkastuspalkkio. (Simunic 1980; Niemi 3/2003, 16; Hay ym. 2006, 170–171.) Tässä tutkielmassa kannattavuus ei vaikuttanut tilintarkastuspalkkioihin. Pahasti velkaantuneet yhtiöt saattavat kohdata agenttiongelmia osakkeenomistajien ja velkojien välillä, jolloin yhtiöiden on julkaistava enemmän tietoa, minkä on ajateltu vaikuttavan tilintarkastuspalkkioihin (Simunic 1980; Naser & Hassan 2015). Toisaalta pienet yhtiöt on usein myös rahoitettu omistajiensa toimesta, jolloin niillä ei ole ulkopuolista pankkilainaa, jolloin velkaantuneisuus ei välttämättä vaikuta palkkioihin. Pienet yhtiöt

voivat myös rahoittaa toimintaansa ostovelkojen avulla: Niemi ja Sundgren (2012) havaitsivat tutkimuksessaan pienten yhtiöiden rahoittavan toimintansa ostovelkojen avulla, jos pankkilainaa ei ole saatavilla. Tämän tutkielman aineiston yhtiöistä 48 %:lla oli pankkilainaa.

Hypoteesi numero kolme, joka koski osakkeenomistajien lukumäärää, sai tukea myös. Aineistossa 35 %:ssa yhtiöistä on vain yksi osakas ja 17 %:ssa kaksi osakasta. Osakkeenomistajien keskimääräinen määrä aineistossa on 3,19. Mediaani on pienempi kuin keskiarvo, josta voi päätellä aineiston sisältävän suhteellisesti enemmän pieniä havaintoja. Kun osakkeenomistajien lukumäärä kasvaa, tilintarkastajan rooli muuttuu enemmän agenttiteorian mukaiseksi ”valvojaksi”, mikä saattaa selittää positiivista vaikutusta. Positiivinen vaikutus saattaa myös selittyä hallinnon tarkastamiseen käytetyllä pidemmällä ajalla tai tilintarkastuslain 3:5 mainitulla huomautusvelvollisuudella: tilintarkastajan on huomautettava tilintarkastuskertomuksessa, mikäli yhtiön yhtiömies tai hallituksen jäsen on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin tai rikkonut yhteisöä koskevaa lakia taikka yhtiöjärjestystä. Jos yhtiöissä on vain yksi osakkeenomistaja, tilikauden aikana voi pitää vain yhden yhtiökokouksen, sillä osakeyhtiölain 6:5:n mukaan hallitus kokoontuu tarvittaessa. Niemi (2/2003, 7) havaitsi myös, että tilintarkastajan panos ja palkkio ovat matalampia yhtiöissä, joiden omistajat kuuluvat yhtiön johtoon.

Tässä tutkielmassa tilintarkastajan ominaisuuksilla ei havaittu olevan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta tilintarkastuspalkkioihin. Tilintarkastajan ikä, jota käytettiin approksimaationa kokemukselle, ei näytä vaikuttavan tässä tutkielmassa palkkioihin. Tämä ei sinänsä ole yllättävää, sillä otoksessa käytettyjen tilintarkastajien ikien jakauma on niin vino: iän vaihteluväli on 33 vuotta ja keskiarvo on 55 vuotta. Vaihteluväli oli melko suuri, mutta keskiarvo oli puolestaan melko korkea. Lisäksi päävastuullisten naistilintarkastajien regressiokerroin on positiivinen, jonka mukaan naiset laskuttaisivat korkeampia palkkioita, mutta tulos ei ole tilastollisesti merkitsevää.

Tämän tutkielman mukaan myöskään tilinpäätöspäivän ajoittuminen kiirekauteen ei vaikuta tilastollisesti merkitsevästi tilintarkastuspalkkioon. Tämä tutkielma tukee havaintoa, että suurella osalla pieniyhtiöistä tilikausi on kalenterivuosi: 11 %:lla aineiston yhtiöistä oli murrettu tilikausi. Tämän tutkielman mukaan kiireajan ulkopuolelle ajoittuva tilintarkastus ei olisi edullisempaa kuin kiireajalla tehty (ks. esim. Francis 1984).

Muuttujat OUTSOURCING ja KLT eivät vaikuttaneet tässä tutkielmassa tilastollisesti merkitsevästi tilintarkastuspalkkioihin. Saadut regressiokertoimet ovat kuitenkin mielenkiintoisia: OUTSOURCING-muuttujan kerroin on negatiivinen eli tilitoimiston

käyttäminen vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastuspalkkioon, mutta muuttujan KLT kerroin on positiivinen eli KLT-kirjanpitäjä nostaa tilintarkastuspalkkioita. Kumpikaan kerroin ei tosin ole tilastollisesti merkitsevä tässä tutkielmassa. Hallituksen esityksen (HE 194/2006, 20) mukaan tilitoimistojen käyttö parantaa merkittävästi pienen yhtiön kirjanpidon ja tilinpäätöksen oikeellisuutta ja luotettavuutta. Tilitoimistojen käyttö ja sen mukana tulevat kirjanpidon ja tilinpäätöksen laadun parantuminen eivät kuitenkaan heijastuneet tässä tutkielmassa tilintarkastuspalkkioihin. Myöskään KLT-kirjanpitäjän käyttö, jota voidaan pitää takeena korkealaatuisista tilinpäätöksistä, ei myöskään vaikuttanut tilintarkastuspalkkioihin. Tulos on sinänsä yllättävä ja mielenkiintoinen keskusteltaessa pienten yhtiön lakisääteisen tilintarkastusvelvollisuuden rajoista. Esimerkiksi Työ- ja elinkeinoministeriön työryhmän mietinnön mukaan Norjassa on suunnitteilla uusi tilintarkastuslaki ja hallitusohjelmassa on kirjaus, että tilintarkastusvelvollisuutta voisi keventää, sillä Norjassa kirjanpitopalveluiden tarjoaminen on luvanvaraista. Tämän nähdään olevan takeena korkeatasoisista tilinpäätöksistä. (TEM 2020,21.)

5 YHTEENVETO

Tämän tutkielman tavoitteena oli tutkia pienten yhtiöiden tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavia tekijöitä. Tutkielmaan valitut tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavat tekijät valittiin aikaisempien tutkimusten perusteella sekä pienten yhtiöiden ominaispiirteiden perusteella. Aineisto kerättiin yhdestä Suomessa toimivasta tilintarkastusyhteisöstä. Pienyhtiön määritelmänä käytettiin kirjanpitolain mukaisia mikro- ja pienyhtiöitä ja aineisto sisälsi vain yksityisiä osakeyhtiöitä. Aineistoon tehtiin myös kaksi rajausta: konsernit jätettiin aineiston ulkopuolelle ja tarkastelu rajattiin koskemaan vain tilintarkastuspalkkioita. Aineisto käsitti vuonna 2018 päätyneiden tilikausien lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetun palkkion.

Tutkielman tavoitteesta muodostettiin yksi tutkimuskysymys. Aikaisempien tutkimusten sekä pienyhtiöiden ominaispiirteiden perusteella muodostettiin kymmenen hypoteesia. Hypoteeseissa oletettiin pienten yhtiöiden lakisääteiseen tilintarkastuspalkkioon vaikuttavan kohdeyhtiön koon, riskisyyden, osakkeenomistajien lukumäärän, tilintarkastajan iän, tilintarkastajan sukupuolen, negatiivisen oman pääoman, kirjanpidon ulkoistamisen, KLT-kirjanpitäjän, tilintarkastajan vaihtumisen sekä murretun tilikauden. Hypoteeseja testattiin lineaarisen regressioanalyysin avulla.

Tässä tutkielmassa kohdeyhtiön koon, riskisyyden ja osakkeenomistajien lukumäärän havaittiin vaikuttavan tilastollisesti merkitsevästi pienten yhtiöiden lakisääteisiin tilintarkastuspalkkioihin. Kaksi ensimmäistä tekijää ovat linjassa aikaisempien tutkimusten kanssa (ks. esim. Simunic 1980; Hay ym. 2006; Naser & Hassan 2016). Tutkielman paras selittävä tekijä on kohdeyhtiön koko. Tarkastettavan yhtiön koon positiivinen vaikutus selittyy todennäköisesti tarkastuksen vaatimalla ajalla: mitä suuremmasta yhtiöstä on kyse, sitä aikaa vievämpää tarkastuskin on. Tutkielmassa kohdeyhtiön kokoa mallinnettiin taseen loppusummalla.

Toinen palkkioita selittävä tekijä on kohdeyhtiön riskisyys. Riskisyyttä mallinnettiin tässä tutkielmassa myyntisaamisten ja vaihto-omaisuuden prosentuaalisella osuudella taseen loppusummasta, kannattavuudella, velkaantumisella sekä tilikauden tappiollisuudella. Näistä muuttujista myyntisaamisten ja vaihto-omaisuuden suhteellinen osuus taseen loppusummasta oli tilastollisesti merkitsevä muuttuja, jonka kerroin on positiivinen. Muiden muuttujien kertoimet eivät olleet tilastollisesti merkitseviä tutkielmassa. Myyntisaamisten ja vaihto-omaisuuden tarkastaminen vaatii erityistarkastustoimenpiteitä, kuten saldovahvistuksia ja inventointeja, joilla niiden positiivinen vaikutus palkkioihin

todennäköisesti selittyä. Lisäksi edellä mainitut erät sisältävät arvionvaraisuuksia, jotka korottavat tilintarkastuksen toimintariskiä.

Kolmas havaittu tilastollisesti merkitsevä tekijä on osakkeenomistajien lukumäärä. Muuttujan positiivinen ja tilastollisesti merkitsevä vaikutus tilintarkastuspalkkioon on mielenkiintoinen. Vaikutus saattaa johtua esimerkiksi hallinnon tarkastamiseen kuluvastä pidemmästä ajasta tai siitä, että osakkeenomistajien lukumäärän kasvaessa tilintarkastajan rooli muuttuu enemmän etujen valvojaksi.

Tutkimuksiin sisältyy yleisesti rajoitteita, jotka voivat vaikuttaa saatujen tulosten laatuun ja yleistettävyyteen. Validiteetilla tarkoitetaan pätevyyttä eli että tutkimus on mitannut sitä, mitä sen piti mitata. Validiteettiin vaikuttavat tutkimuksen tavoite ja tutkimusmenetelmät (Heikkilä 2014, 27, 177–178). Tässä tutkimuksessa käytetyt tutkimusmenetelmät perustuivat aikaisempiin tutkimuksiin tilintarkastuspalkkioista. Tarkasteluun valittiin tekijöitä aikaisempien tutkimusten ja pienyhtiöiden erityispiirteiden pohjalta, jolloin niitä voidaan pitää asianmukaisina.

Tämän tutkielman aineisto kerättiin vain yhdestä tilintarkastusyhteisöstä, jolloin saatuja tuloksia ei voida suoraan yleistää koskemaan muita Suomessa toimivia tilintarkastusyhteisöjä. Lisäksi tutkimuksesta rajattiin pois konsernit, jolloin tuloksia ei voi myöskään yleistää konserniin kuuluvaan pienyhtiöön. Tulokset koskevat myös vain kirjanpitolain mukaisia mikro- ja pienyhtiöitä, jolloin tuloksia ei voi yleistää muiden kokoluokkien yhtiöiden palkkioihin. Edelleen tulokset koskevat vain yksityisiä osakeyhtiöitä.

Tutkimuksen reliabiliteetilla tarkoitetaan kykyä tuottaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Otoksen suuri koko sekä otoksen soveltuminen siihen, mitä tutkitaan, parantaa kvantitatiivisten tutkimusten reliabiliteettia. (Heikkilä 2014, 178.) Tässä tutkielmassa otoskoko on kohtalainen (98). Tutkielmassa käytetty aineisto kerättiin yhtiöiden allekirjoitetuista ja tilintarkastetuista tilinpäätöksistä sekä kaupparekisteriotteista, jolloin niitä voidaan lähtökohtaisesti pitää luotettavina. Tilitoimistoa ja kirjanpitäjiä koskevat tiedot kerättiin kohdeyhtiöiden tarkastuksen työpapereista, jolloin on mahdollista, että niissä esiintyy lieviä virheitä, jos työpaperin kaikkia tietoja ei ole päivitetty ajan tasalle.

Pienten yhtiöiden tilintarkastusvelvollisuuteen on Suomessa suunniteltu kevyempää tarkastusta. Mahdollinen jatkotutkimusaihe voisi olla tutkia yleisluonteisen tarkastuksen palkkioihin vaikuttavia tekijöitä. Etenkin, jos pysyisi vertailemaan tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavia tekijöitä sekä yleisluonteiseen tarkastukseen vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi, jos lakimuutos hyväksyttäisiin, voisi myös tutkia millä perusteella mikroyhtiöt valitsevat yleisluonteisen tarkastuksen tai tilintarkastuksen tilinpäätöksen varmennusmuodoksi.

Toinen mahdollinen jatkotutkimusaihe liittyy tilintarkastusyhteisön ominaisuuksiin. Tässä tutkielmassa käsiteltiin vain yhden tilintarkastusyhteisön tilannetta, jolloin eri tilintarkastusyhteisöiden eroja palkkioihin ei voitu tutkia. Monissa tilintarkastuspalkkioita käsittelevissä tutkimuksissa on dummy-muuttuja, joka kuvaa kuuluuko tilintarkastusyhteisö Big Four -yhteisöihin³. Olisi mielenkiintoista tutkia Big Four -yhteisön ja esimerkiksi pienemmän tilintarkastusyhteisön palkkioihin vaikuttavia tekijöitä. Mahdollisena jatkotutkimusaiheena voisikin olla tutkimus, jossa vertailtaisiin eri tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastuspalkkioita sekä niihin vaikuttavia tekijöitä pienissä yhtiöissä.

³ Big Four -tilintarkastusyhteisöihin lukeutuu Deloitte, Ernst & Young, KPMG sekä PricewaterhouseCoopers.

LÄHTEET

- Accountancy Europe (2020) *Audit Exemption Thresholds in Europe*. < https://www.accountancyeurope.eu/wp-content/uploads/Accountancy-Europe_Audit-exemption-thresholds-in-Europe_2020_survey-update.pdf>, haettu 26.6.2020.
- Al-Harshani, Meshari O. (2008) The pricing of audit services: evidence from Kuwait. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 23(7), 685–696.
- Ammattitilintarkastajat ry (2019) *Hyvä tilintarkastustapa Suomessa – erityisesti pienehköön yhteisön ja säätiön tilintarkastuksessa*.
- Anunti, Tarja (2020) Kirjanpitäjän rooli muuttuu – Muuttuvatko vastuun rajat? *Tilisanomat*. <<https://tilisanomat.fi/henkilostohallinto/kirjanpitajan-rooli-muuttuu-muuttuvatko-vastuun-rajat>>, haettu 26.10.2020.
- Bamber, Michael E. – Bamber, Linda, S. (2009) Discussion of “mandatory audit partner rotation, audit quality, and market perception: evidence from Taiwan”. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 26(2), 393–402.
- Barua, Abhijit – Lennoc, Clive – Raghunandan, Aneesh (2020) Are audit fees discounted in initial year audit engagements? *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 69(2-3), 1–19.
- Basioudis, Ilias G. – Papakonstantinou, Evangelos – Geiger, Mashall A. (2008) Audit fees, non-audit fees and auditor going-concern reporting decisions in the United Kingdom. *A Journal of Accounting, Finance and Business Studies*, Vol. 44(3), 284–309.
- Bell, Timothy B – Knechel, Robert W. Willingham, John J. (1994) *An Exploratory analysis of the determinants of audit engagement resource allocations*. Lawrence: University of Kansas.
- Bernardi, Richard A. – Arnolds, Donald F. (1997) An examination of moral development within public accounting by gender, staff level, and firm. *Contemporary Accounting research*, Vol. 14(4), 653–668.
- Blackwell, David W. – Noland, Thomas R. – Winters, Drew B. (1998) The value of auditor assurance: evidence from loan pricing. *Journal of Accounting Research*, Vol. 36(1), 57–70.
- Bonner, Sarah E. – Lewis, Barry L. (1990) Determinants of auditor expertise. *Journal of Accounting Research*, Vol. 28(SUPP), 1–20.

- Cahan, Steven F. – Sun, Jerry (2015) The effect of audit experience on audit fees and audit quality. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, Vol. 30 (1), 78–100.
- Carcello, Joseph V. – Hermanson, Roger, H. – McGrath, Neal T. (1992) Audit quality attributes: the perceptions of audit partners, preparers, and financial statement users. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 11 (1), 1–31.
- Carey, Peter – Simnett, Roger – Tanewski, George (2000) Voluntary demand for internal and external auditing by family business. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 19 (1), 37–51.
- Carson, Elizabeth – Fragher, Neil – Simon, Daniel T. – Taylor, Mark H. (2004) Audit fees and market segmentation – further evidence on how client size matters within the context of audit fee models. *International Journal of Auditing*, Vol. 8 (1), 79–91.
- Chambers, Andrew (2006) Assurance of performance. *Measuring Business Excellence*, VOL. 10 (3), 41–55.
- Chen, Chih-Ying - Lin, Chan-Jane – Lin, Yu-Chen (2008) Audit partner tenure, audit firm tenure, and discretionary accruals: does long auditor tenure impair earnings quality? *Contemporary Accounting Research*, Vol. 25 (2), 415–445.
- Chow, Chee W. (1982) The demand for external auditing: size, debt and ownership influences. *The Accounting Review*, Vol. 57 (2), 272–291.
- Cowperthwaite, Phil (2014) Review Engagements – A Value Adding Client Service. *IFAC* <<https://www.ifac.org/about-ifac/small-and-medium-practices/news-events/2014-02/review-engagements-value-adding-client-service>>, haettu 2.7.2020
- Chung, Shiffel – Narasimhan, Ramesh (2001) Perceived value of mandatory audits of small companies. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 16 (3).
- Daugherty, Brian E. – Dickins, Denise – Hatfield, Richard C. – Higgs, Julia L. (2012) An examination of partner perceptions of partner rotation: direct and indirect consequences to audit quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 31 (1), 97–114.
- DeAngelo, Linda Elizabeth (1981) Auditor independence “low balling” and disclosure regulation. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 3 (2), 113–127.
- Euroopan komission suositus 2003/361/EY (6.5.2003).
- Euroopan komissio (2015) Käyttöopas Pk-yrityksen määritelmä. Luxemburg: *Euroopan unionin julkaisutoimisto*, 2015.

- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/34/EU (26.6.2013).
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 2014/537/EU. (16.4.2014).
- Fontaine, Richard – Letaifa, Soumaya Ben – Herda, David (2013) An Interview study to understand the reasons clients change audit firms and the client's perceived value of the audit service. *Current Issues in Auditing*, Vol. 7 (1), A1–A14.
- Feng, Nancy Chun (2013) Fiscal year-end and non-lateral auditor switches. *Journal of Applied Accounting Research*, Vol. 14 (3), 268–292.
- Francis, Jere R. (1984) The effect of audit firm size on audit prices. A Study of the Australian Market. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 6 (2), 133–151.
- Francis, Jere R. – Stokes, Donald J. (1986) Audit prices, product differentiation, and scale economies: Further evidence from the Australian Market. *Journal of Accounting Research*, Vol. 24 (2), 383–393.
- Gold, Anna – Hunton, James, E. – Gomaa, Mohamed, I. (2009) The Impact of client and auditor gender on auditors' judgments. *Accounting Horizons*, Vol. 23 (1), 1–18.
- Gujarati, Damodar N. – Porter, Dawn, C (2009) *Basic Econometric*. Singapore: McGraw-Hill.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännäksi (HE) (194/2006)
- Halonen, Kaarina – Steiner, Maj-Lis (2010) *Tilintarkastusprosessi käytännössä*. Helsinki: Talentum.
- Hardies, Kris – Breesch, Diane – Branson, Joël (2012) Male and female auditors' overconfidence. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 27 (1), 105-118.
- Hardies, Kris – Breesch, Diane – Branson, Joël (2015) The Female Audit Fee Premium. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 34 (4), 171-195.
- Hay, David – Wong, Norman – Knechel Robert W. (2006) Audit fees: A meta-analysis of the effect of supply and demand attributes. *Contemporary Accounting Research*.
- Hay, David (2016) Further evidence from meta-analysis of audit fee research. *International Journal of Auditing*, Vol. 17 (2), 162–176.
- Heikkilä, Tarja (2014) Tilastollinen tutkimus. *Edita Publishing Oy*. Porvoo.
- Hogan, Chris E. – Wilkins, Michael S. (2008) Evidence on the audit risk model: Do auditors increase audit fees in the presence of internal control deficiencies? *Contemporary Accounting Research*, Vol. 25 (1), 219–242.

- Hope, Ole-Kristian – Langli, John Christian (2010) Auditor independence in a private firm and low litigation risk setting. *The Accounting Review*, Vol. 85 (2), 573–605.
- Horsmanheimo, Pasi – Steiner, Maj-Lis (2008) *Tilintarkastus: Asiakkaan opas*. WSOY Lakitieto, Helsinki.
- Horsmanheimo, Pasi – Steiner, Maj-Lis (2017) *Tilintarkastus: Asiakkaan opas*. Alma Talent, Helsinki.
- Hormanheimo, Pasi – Kaisanlahti, Timo – Steiner, Maj-Lis (2017) *Tilintarkastuslaki ja EU:n uudistunut tilintarkastussäätely kommentaari*. Alma Talent, Helsinki.
- Höglund, Henrik – Sundvik Dennis (2016) *Financial Reporting and Outsourcing of Accounting Tasks: Evidence from Small Private Firms*. Advances in Accounting.
- International Standard on Review Engagements 2400 (ISRE 2400).
- Ittonen, Kim – Peni, Emilia (2012) Auditor's Gender and Audit Fees. *International Journal of Auditing*, Vol. 16 (1), 1-18.
- Ittonen, Kim – Vähämaa, Emilia – Vähämaa, Sami (2013) Female auditors and accruals quality. *Accounting Horizons*, Vol. 27 (2), 205-228.
- Jensen – Michael – Meckling William (1976) Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, Vol. 3 (4), 305–360.
- Johnson, Van, E. – Khurana Inder, K. – Reynolds, Kenneth J. (2002) Audit firm tenure and the quality of financial reports. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 19 (4).
- Kansainvälinen tilintarkastusstandardi palveluorganisaatiota käyttävän yhteisön tilintarkastuksessa huomioon otettavia seikkoja 402 (ISA 402).
- Kansainvälinen tilintarkastusstandardi tilintarkastusevidenssi – erityisesti huomioon otettavia seikkoja tiettyjä eriä tarkastettaessa (ISA 501).
- Kansainvälinen tilintarkastusstandardi toiminnan jatkuvuudesta 570 (ISA 570).
- Kausar, Asad – Shorff, Nemit – White, Hal (2016) Real effects of the audit choice. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 62 (1), 157–181.
- Kosonen, Leena (2005) *Vaarinpidosta virtuaaliaikaan – sata vuotta suomalaista tilintarkastusta*. Väitöskirja, Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

- Kwon, Soo Young – Lim Youngdeok – Simnett Roger (2014) The Effect of mandatory audit firm rotation on audit quality and audit fees: empirical evidence from the Korean audit market. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 33 (4), 167–195.
- KHT-yhdistys (2012) *Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille ja kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluonteista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet*. KHT-Media Oy, Helsinki.
- Kirjanpitolaki (KPL) (30.12.1997/1620).
- Koskela, Markku (1990) *Tilintarkastus pienissä ja keskisuurissa yrityksissä*. Helsingin Kauppakorkeakoulun julkaisuja.
- Laaksovirta, Tuula (1985) Tieteellinen metodi ja metodologia: Lähtökohtia kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuksen metodologialle. *Kirjastotiede ja informatiikka*, Vol. 4 (2), 35-44.
- Laine, Riitta (2020) Pientääkö yleisluonteinen tarkastus tilintarkastajani palkkioita? Suomen Tilintarkastajat. <https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/taloudenammattilaisille/pienentaako-yleisluonteinen-tarkastus-tilintarkastajani-palkkiota>, haettu 28.9.2020.
- Lennox, Clive S. – Pittman Jeffrey A. (2011) Voluntary audits versus mandatory audits. *The Accounting Review*, Vol. 66 (5), 1655–1678.
- Lepistö, Vilma – Ojala, Hannu – Urpilainen, Matti (2018) Tilintarkastuksen ja tilitoimistotyön merkitys pienosakeyhtiöiden verovalvonnassa. Referee-artikkeli. *Verotuslehti*, 561–571.
- Liu, Zhefeng – Elayan, Faye A. (2015) Litigation risk, information asymmetry and conditional conservatism. *Review of Quantitative Finance and Accounting New York*, Vol. 44 (4), 581–608
- López, Dennis, M. – Peters, Gary F. (2011) Auditor workload compression and busy season auditor switching. *Accounting Horizons*, Vol. 25 (2), 357–380.
- Marttunen, Mirka (2019) Tili-instituuttisäätiö: KLT-tutkinnon ylläpitoon muutoksia, PHT-tutkinto ylläpidolliseksi. Tilitoimistossa. < <https://tilitoimistossa.taloushallintoliitto.fi/osaaminen/tili-instituuttisaatio>>, haettu 26.10.2020.
- Meklin, Pentti (2009) Tarkastus verorahoitteisessa ja markkinarahoitteisessa toiminnassa: erojen ja yhtäläisyyksien teoreettisia perusteluita. *Näkökulmia laskenta-toimeen ja tilintarkastukseen*. Tampere University Press, 56-69.

- Menon, Krishnagopal – Williams, David S. (2011) Long-term trends in audit fees. *A Journal of Practice & Theory*. Vol. 20 (1).
- Moeckel, Cindy (1990) The Effect of experience on auditors' memory errors. *Journal of Accounting Research*, Vol. 28 (2), 368–387.
- Mähönen, Jukka – Säiläkivi, Antti – Villa, Seppo (2007) *Osaakeyhtiölaki pienyhtiöissä*. Sanoma Pro Oy.
- Mäkinieniemi, Outi (2011) KLT-Tutkinto edellyttää jatkuvaa oppimista. Tilisanomat. <<https://tilisanomat.fi/henkilostohallinto/klt-tutkinto-edellyttaa-jatkuvaa-oppimista>>, haettu 26.10.2020.
- Naser, Kamal – Hassan, Yousef Mohammad (2015) Factors influencing external Audit Fee of Companies Listed on Dubai Financial Market. *Internal Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, Vol. 9 (3), 346–363.
- Ng, Hooi Ying – Tronnes, Per Christen – Wong, Leon (2018) Audit seasonality and pricing of audit services: theory and evidence from a meta-analysis. *Journal of Accounting Literature*, Vol. 40, 16–28.
- Neilimo, Kari – Näsi, Juha (1980) *Nomoteettinen tutkimusote ja suomalainen yrityksen taloustiede: Tutkimus positivismiin soveltamisesta*. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden julkaisuja, sarja A2: Tutkielma ja raportteja 12. Tampereen yliopisto.
- Niemi, Lasse (2000) Tilintarkastusmarkkinoiden rakenne ja toiminta. *HSEBA Working papers; Nro W-272*. Helsinki.
- Niemi, Lasse (2003) *Essays on audit pricing*. Helsinki School of Economics. Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis A 212.
- (1/2003) Introduction
- (2/2003) 'Do firms pay for audit risk? Evidence on risk premiums in audit fees after direct control for audit effort?'
- (3/2003) 'Client ownership type as a determinant of audit effort and audit fee: evidence from Finland'
- (4/2003) 'Auditor size and audit pricing: evidence from small audit firms'
- Niemi, Lasse – Kinnunen, Juha – Ojala, Hannu – Troberg, Pontus (2012) Drivers of voluntary audit in Finland: to be or not to be audited? *Accounting and Business Research*, Vol. 42 (2), 169–196.

- Niemi, Lasse – Sundgren, Stefan (2012) Are modified audit opinions related to the availability of credit? Evidence from Finnish SMEs. *European Accounting Review*, Vol. 21 (4), 767–796.
- Ojala, Hannu – Niskanen, Mervi – Collis, Jill – Pajunen, Katri (2014) Audit quality and decision-making in small companies. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 29 (9), 800–817.
- Ojala, Hannu – Collis, Jill – Kinnunen, Juha – Niemi, Lasse - Troberg, Pontus (2016) The demand for voluntary audit in micro-companies: Evidence from Finland. *International Journal of Auditing*. Vol. 20 (3), 267-277.
- Osakeyhtiölaki (OYL) (21.7.2006/624).
- Osteroung, Jerome S. – Newman, Derek (1993) What is a small business? *The Journal of Entrepreneurial Finance*, Vol. 2 (3).
- PRH (25.6.2019) Mitä on hyvä tilintarkastustapa? <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/mitaonhyvatilintarkastustapa.html>, haettu 3.11.2020.
- PRH (10.7.2020) Yritysten lukumäärä kaupparekisterissä. < <https://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yritystenlkm/lkm.html>>, haettu 22.7.2020
- PRH (26.2.2020) Osakeyhtiön tilikauden muuttaminen. < <https://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/osakeyhtio/muutosilmoitus/tilikausi.html>>, haettu 26.10.2020
- Riistamaa, Veijo (1993) *Tilintarkastus perusteet*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Salmi, Timo – Järvenpää Marko (2000) Laskentatoimen case-tutkimus ja nomoteettinen tutkimusajattelu sulassa sovussa. *Liiketaloudellinen aikakausikirja* 2/00, 263–275.
- Satopää, Rauno (2019) *Hyvän tilintarkastustavan käsitteellistäminen ja käytännön muo-
toutuminen – tutkimus pienyritysten tilintarkastuksesta*. Väitöskirja, Turun kaup-
pakorkeakoulu.
- Simunic, Dan A. (1980) The pricing of audit services: theory and evidence. *Journal of Accounting Research*. Vol. 18 (1), 161–190.
- Simon, Daniel T. – Francis, Jere T. (1988) The effects of auditor change on audit fees: test of price cutting and recovery. *The Accounting Review*, Vol. 63 (2).
- Stewart, Jenny – Kent, Pamela – Routledge, James (2016) The association between audit partner rotation and audit fees: empirical evidence from the Australian Market. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol 35 (1), 181–197.
- Tabone, Norbert – Baldacchino, Peter J. (2003) The Statutory audit of owner-managed companies in Malta. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 18 (5).

- Taloushallintoliitto (2.9.2015). Keskisuuret yritykset voisivat hyötyä rohkeammasta taloushallinnon ulkoistamisesta, < <https://taloushallintoliitto.fi/ajankohtaista/keskisuuret-yritykset-voisivat-hyotya-rohkeammasta-taloushallinnon-ulkoistamisesta>>, haettu 16.7.2020.
- Taloushallintoliitto, <https://taloushallintoliitto.fi/klt>, haettu 14.8.2020.
- Taylor, Mark H. – Simon, Daniel T. (1999) Determinants of audit fees: the importance of litigation, disclosure, and regulatory burdens in audit engagements in 20 countries. *The International Journal of Accounting*, Vol. 34 (3), 375-388.
- Thompson, Paul (2014) What is the future for assurance and small business. IFAC nettisivu. < <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/supporting-international-standards/discussion/what-future-assurance-and-small-business>>, haettu 7.7.2020.
- Tilintarkastuslaki (TTL) (18.9.2015/1141).
- Tilintarkastuslautakunnan KHT-tilintarkastajalle antaman varoituksen poistaminen (KHO 583/2020).
- Tomperi, Soile (2018) *Tilintarkastus: Normeista käytäntöön*. Edita, Helsinki.
- Torpo, Tapani (2012) *Tilintarkastusverkoston muodostuminen ja toiminta toimivan johdon vallinnassa olevassa osakeyhtiömuotoisessa yrityksessä*. Väitöskirja, Turun kauppakorkeakoulu.
- Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) mietintö (23.6.2020) Kevyemmän tarkastuksen käyttöönottoa valmistelleen työryhmän mietintö. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162331/TEM_2020_38_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y, haettu 26.6.2020
- Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) muistio (16.1.2018) Työryhmän muistio tilintarkastuslain määrätyistä lainkohdista ja hallinnollisen taakan keventämisestä. < http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160475/TEM-jul_1_2018_Tilintarkastus.pdf>, haettu 26.6.2020.
- Vahtera, Veikko (2018) Osakeyhtiön oman pääoman menettämisestä ilmoitettava. Tilisanomat 1/2018.
- Vanstraelen, Ann – Schelleman, Caren (2017) Auditing private companies: What do we know? *Accounting and Business Research*. Vol. 47 (5), 565–584.
- Valtioneuvoston asetus pien- ja mikroyrityksen tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista (PMA) 30.12.2015/1753).

- Vieru, Markku – Hannu Schadewitz (2010) Impact of IFRS transition on audit and non-audit fees: evidence from small and medium-sized listed companies in Finland. *The Finnish Journal of Business Economics*, Vol. 59 (1), 11–41.
- Wallace, Wanda (1980) The Economic role of the audit in free and regulated markets. *Open Education Resources*, Graduate School of Management, University of Rochester.
- Yan, Xin – Su, Xiao Gang (2009) *Linear regression analysis theory and computing*. World Scientific Publishing Co. Singapore.
- Yrittäjyystilastot (2018) Yrittäjyys Suomessa. <https://www.yrittajat.fi/suomen-yrittajat/yrittajyys-suomessa-316363>, haettu 31.8.2020.
- Yritystutkimus Ry (2017) *Yritystutkimuksen tilinpäätösanalyysi*. Gaudeamus Oy, Tallinna.
- Åkerblad, Lasse (2014) Pienet yritykset – tilintarkastus vai yleisluonteinen tarkastus? *Balanssi 2 / 2014*.
- Öhman, Peter – Häckner, Einar (2011) client satisfaction and usefulness to external stakeholders from an audit client perspective. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 27(5), 477–499.